

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Titul je určen studentům společenských věd, zvláště těm, kteří se s problematikou odborného stylu setkávají poprvé. Vznikl především pro potřeby výuky předmětů *Úvod do odborného stylu* a *Úvod do studia a základy odborného stylu* v rámci oborů zajišťovaných Katedrou filozofie a společenských věd FF UHK.

Publikace „K problematice čtení a psaní odborného textu“ záměrně nepřináší všechny informace potřebné pro úspěšné napsání dobrého odborného textu, ale podrobněji se věnuje některým dílčím tématům. Výběr témat a způsob jejich zpracování byl dán autorčinými zkušenostmi získanými ve výuce.

V knížce nalezneme rady, jak můžeme přistupovat k cizímu textu a jaké postupy nám mohou naši cestu ke správnému porozumění cizímu textu usnadnit. Je zde představen způsob psaní poznámek ze studovaných knih, který dle autorky může mnohým začínajícím tvůrcům seminárních prací pomoci pochopit základní principy, jejichž znalost je při sestavování textu a jeho částí – jednotlivých vět, potřebná. Knížka dále přináší výklad specifických problémů jako je referování o autorovi textu, užití otázky v textu a identifikace nositele názoru uvedeného v cizím textu a vyjádření této skutečnosti. Výklad je doprovázen mnoha příklady. V závěrečné kapitole je uveden seznam chyb, kterých je třeba se při interpretaci cizího textu a při tvorbě vlastního textu vyvarovat.

ISBN 978-80-7405-178-4

9 788074 051784

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

K problematice čtení a psaní odborného textu

Markéta Panoušková

K problematice čtení a psaní odborného textu

Markéta Panoušková

Ústí nad Orlicí 2012

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Panoušková, Markéta

K problematice čtení a psaní odborného textu / Markéta Panoušková. -- Vyd. 1. -- Ústí nad Orlicí : Oftis, 2012. -- 64 s.

ISBN 978-80-7405-178-4

3 * 81'42'373.46 * 81'23 * 378.147.34 * 81'38'373.46 * 81'42

- společenské vědy
- odborné texty
- produkce a percepce (lingvistika)
- seminární práce
- odborný styl
- struktura a kompozice textu
- učební texty

81 - Lingvistika. Jazyky [11]

37.016 - Učební osnovy. Vyučovací předměty. Učebnice [22]

Klíčová slova: odborný text společenskovědní, seminární práce, interpretace textu, chyby v interpretaci, otázka v textu, parafráze, komentář, autorský text

Recenzoval: PhDr. Miroslav Joukl, Ph.D. (Katedra sociologie FF UHK)

Úvod

Tento studijní text vznikl především pro potřeby výuky předmětů *Úvod do odborného stylu* a *Úvod do studia a základy odborného stylu* v rámci oborů zajišťovaných Katedrou filozofie a společenských věd FF UHK.

Při jeho sestavování jsem vycházela ze svých zkušeností v práci se studenty. Mým cílem bylo připravit text, pomocí kterého by si studenti osvojili pravidla a správný postup při psaní seminárních prací v oblasti společenských věd.

Knížka záměrně nepřináší všechny informace potřebné pro napsání odborného textu. K získání dalších informací je vhodné použít některé z příruček o tom, jak úspěšně napsat odborný text. Studenti výše uvedených předmětů na FF UHK mají navíc další studijní materiály (např. vzorové seminární práce, výklad sestavování bibliografických citací informačních zdrojů, výklad tvorby poznámkového aparátu) k dispozici ve virtuálním studijním prostředí.

Předkládaná publikace by měla studentům ukázat, jak lze přistupovat k odbornému textu jiného autora. Především by jim měla pomoci pochopit možné postupy vedoucí ke správnému porozumění cizímu textu a ke správnému vyjadřování dílčích myšlenek.

V práci se zmiňuji o možném způsobu psaní poznámek ze studovaných knih, přičemž tento způsob mimo jiné považuji za vhodnou pomůcku k pochopení principů, jejichž znalost je potřebná při tvorbě vlastního textu i jeho částí – tj. jednotlivých vět. Dále se věnuji specifickým problémům jako je užití otázky v textu, identifikace nositele názoru uvedeného v cizím díle a vyjádření této skutečnosti. V poslední kapitole uvádím možné chyby, kterých je třeba se při interpretaci textu a při psaní vlastního textu vyvarovat.

Za cenné podněty a připomínky k textu před jeho dokončením děkuji panu PhDr. Miroslavu Jouklovi, Ph.D.

Markéta Panoušková

Hradec Králové, říjen 2012

Práce s cizím textem – základní principy

V průběhu studia vysoké školy musí každý student zvládnout velké množství informací. Některé si stačí zapamatovat, jiné je nutné dostatečně promyslet. Při běžné zkoušce z nějakého znalostního předmětu je důležité, aby student předvedl, zda potřebné znalosti má, zda problematice rozumí a zda porozuměl i širším souvislostem. Většinou se nezkoumá, zda vše dokázal říci svými slovy či zda použil formulací načtených z knih, studijních opor, vlastních záznamů přednášek apod. V takovém případě jde o jakési **běžné přetlumočení myšlenek** či informací, kdy není důležité, zda se používají vlastní nebo cizí formulace. Stejně lze o problematice mluvit se spolužáky, přáteli, známými.

Podobný postup, který můžeme označit jako běžné a do určité míry formálně nezávazné tlumočení cizích myšlenek, však nelze použít ve vlastním odborném textu, tedy ani v seminární, bakalářské či diplomové práci.

Práce na vlastním odborném textu se řídí mnoha pravidly. V každé vědní disciplíně pak platí další specifická pravidla a různé zvyklosti. S tím, jak postupovat při sestavování složitější práce na konkrétní téma, je možné se seznámit v řadě příruček.¹ Většina studentů brzy zjistí, že jinak je třeba postupovat při práci na zprávě o laboratorních výzkumech v oblasti chemie, jinak při zpracování odborného textu z oblasti filosofie. Nejprve, zvláště při odborné práci v oblasti společenských věd, je však třeba uvědomit si základní pravidla, která, ač jsou velmi jednoduchá, často činí studentům problémy.

Jestliže studujeme nějaký text jiného autora a máme myšlenky z tohoto textu² zpracovat ve své seminární práci, pak máme tři základní možnosti.

1 Např. ŠANDEROVÁ, J. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2005. ISBN 80-86429-40-7.; ECO, U. *Jak napsat diplomovou práci*. Olomouc : Votobia, 1997. ISBN 80-7198-173-7.

2 V tuto chvíli ponecháváme stranou problém uvádění všeobecně známých fakt.

1. **Myšlenku z textu můžeme uvést doslova** (tj. můžeme ji citovat, uvést jako citát).
2. **Myšlenku z textu můžeme převyprávět vlastními slovy** (tj. parafrázovat).
3. a) **Myšlenku z textu můžeme okomentovat.** Tj. můžeme vyjádřit souhlas či nesouhlas s danou myšlenkou, vyjádřit důvod svého souhlasu či nesouhlasu, můžeme přidat vlastní relevantní názor. Můžeme ale i popsat či ohodnotit danou myšlenku.
 b) **Můžeme popsat či zhodnotit celý text či část textu.** Můžeme popsat či zhodnotit postup autora.

V tabulce č. 1 jsou možné postupy popsány. Tabulku si prostudujte. Poté si zkuste odpovědět na otázku v příkladu a srovnajte svou odpověď s uvedenou odpovědí.

Tabulka č. 1

První krok: Přečtení textu, porozumění celku i jednotlivým myšlenkám → → → Krátký studovaný text či část textu lze chápat jako TEXT A			
2.1 Možný druhý krok: Doslovné uvedení cizí myšlenky – „citace, citát“	2.2 Možný druhý krok: Běžné tlumočení cizí myšlenky	2.3 Možný druhý krok: Převyprávění cizí myšlenky svými vlastními slovy – „parafráze“	2.4 Možný druhý krok: Komentování, zhodnocení cizí myšlenky
Cizí myšlenka, cizí formulace	Cizí myšlenka, formulace zčásti cizí, zčásti naše	Cizí myšlenka, naše formulace	Naše myšlenka, naše formulace

Je nutné uvést doslova.	Nevadí, když použijeme stejná slova. Nevadí, když použijeme stejné větné konstrukce.	Je nutné vyjádřit myšlenku svými slovy. Je třeba co nejméně se držet větných konstrukcí použitých v původním textu. Je třeba zachovat smysl.	Jde pouze o naše myšlenky a názory. Jde o naši formulaci. Někdy můžeme v komentáři k textu využít informace získané z jiných zdrojů. Tuto skutečnost však musíme vyjádřit vhodnou formulací.
Můžeme použít i při zkoušce.	Často můžeme použít při ústní či písemné zkoušce, kdy jsme zkoušeni ze znalosti daného tématu.	Můžeme použít i při zkoušce.	Můžeme použít i při zkoušce.
Můžeme následně použít ve své odborné práci.	Nemůžeme použít ve své odborné práci	Můžeme následně použít ve své odborné práci.	Můžeme následně použít ve své odborné práci.
→ → →		→ → →	→ → →
Je třeba dát najevo, že jde o doslovné citování		Výsledek parafrázování lze chápat jako TEXT B	Výsledek komentování lze chápat jako TEXT C

		<i>Text B obsahuje celou hlavní myšlenku obsaženou v textu A.</i>	<i>Text C je naším výtvořem po stránce obsahové i formulační.</i>
		<i>Text B neobsahuje myšlenku, která není v textu A.</i>	<i>Text C se vztahuje k textu A či k myšlence v tomto textu obsažené.</i>
		<i>→ Možné chyby při parafrázování</i>	<i>→ Možné chyby při komentování</i>

Příklad

Pozorně si přečtete text, jehož autorem je argentinský esejista, spisovatel a básník Ernesto Sabato (*1911).

Komplikovaná témata a postavy

Žádná komplikovaná témata, která by kdesi venku čekala na svého vyprávěče, neexistují: existují pouze komplikovaní spisovatelé. Příběh chudého studenta, který zabije lichvářku, se v rukách deníkového zprávaře či některého ze spisovatelů věřících na objektivitu žurnalistického umění nestane ničím jiným než dalším tuctovým velkoměstským příběhem. Takových příběhů jsou tisíce. Zato dobře víme, co z něho dokáže udělat Dostojevskij. A to samé se týká postav.³

Otázka

Mohla by se v seminární práci objevit následující věta? Svou odpověď zdůvodněte.

³ SABATO, E. *Spisovatel a jeho přízraky*. 1. vyd., přeložili Vít Urban a Anežka Charvátová. Praha : Mladá fronta, 2002. ISBN80-204-0933-5, část „Komplikovaná témata a postavy“, s. 108.

Sabato říká, že žádná komplikovaná témata, která by kdesi venku čekala na svého vyprávěče, neexistují, existují pouze komplikovaní spisovatelé.

Odpověď

Ne, nemohla. Autor této věty pouze zopakoval Sabatovu myšlenku. Jde o pouhé běžné přetlumočení textu. Autor věty se nepokusil o převyprávění myšlenky svými slovy. Nejde tedy o parafrázi. Autor věty nedal doslovně opsaný text do uvozovek, ani jej nijak graficky neodlišil.⁴ Proto nejde ani o uvedení citátu. Jde o pouhé běžné přetlumočení textu, kdy neřešíme, do jaké míry jsme použili cizích formulací.

Pokud by se tato věta v seminární práci objevila, mohlo by to být posuzováno jako závažná chyba proti autorské etice.

Kontrolní otázky

1. Můžete v odborném textu použít parafráze?
2. Lze při zkoušce použít běžné přetlumočení textu?
3. Lze při zkoušce použít parafrázi studované myšlenky?
4. Lze v seminární práci použít část věty: „Autor textu říká ...“ nebo „Hlavní myšlenkou, kterou autor předkládá, je ...“? Mezi které možnosti práce s textem byste podobné části vět zařadili?
5. Co vše si lze představit pod označením „okomentování textu“?

Odpovědi na kontrolní otázky

1. Ano, můžete.
2. Ano, můžete.
3. Ano, můžete.

⁴ Obecně lze citát od ostatního textu odlišit různým způsobem. Např. menším písmem, pomocí odsazení odstavce nebo pomocí uvozovek. V tomto případě by na místě byly uvozovky. Začínajícím autorům však doporučuji k vyznačení doslova uvedeného textu použít vždy uvozovky. Často je také třeba řídit se pokyny zadavatele práce nebo vedoucího závěrečné práce.

4. Ano, lze. Jde o komentování textu, konkrétně v prvním případě jde o popis postupu autora, v druhém případě spíše o zhodnocení textu.
5. Vyjádření souhlasu či nesouhlasu s danou myšlenkou, vyjádření důvodu svého souhlasu či nesouhlasu s myšlenkou autora, připojení vlastního relevantního názoru. Popis či zhodnocení dané myšlenky, popis či zhodnocení celého textu či části textu. Popis či zhodnocení postupu autora

Shrnutí

V případě, že chceme ve své seminární práci psané v odborném stylu užít myšlenky jiného autora (nebo informace z textu jiného autora), můžeme postupovat pouze trojím způsobem: Můžeme je uvést doslova (nejčastěji v uvozovkách), převyprávět svými slovy či okomentovat. Jako okomentování textu můžeme chápat naše vyjádření souhlasu či nesouhlasu s cizí myšlenkou, popis či zhodnocení cizí myšlenky, náš názor na cizí myšlenku, náš názor relevantní k cizí myšlence. Z praktických důvodů je vhodné k okomentování cizí myšlenky přiřadit i uvozovací věty či slova s funkcí uvozovací věty.

Postupy usnadňující porozumění textu

Interpretace textu je pro některé studenty snadnou záležitostí, pro jiné je naopak kamenem úrazu. Následující výklad je určen všem, zejména však těm druhým, kterým by měl situaci usnadnit. Při výkladu záměrně používám text jednoduchý a zároveň ucelený (nejde o úryvek). Vysvětlené postupy lze použít a ocenit zvláště při četbě složitějších pasáží textů.

Při studiu odborné literatury se občas setkáme se situací, kdy nějakému odstavci nerozumíme, kdy přesně nedokážeme porozumět autorovu sdělení. V horším případě se domníváme, že jsme textu porozuměli, a vůbec netušíme, že jsme při interpretaci textu udělali řadu chyb. I když naše porozumění odbornému textu závisí na našich schopnostech, znalostech a zkušenostech a ne vždy se dobereme cíle, domnívám se, že lze vysledovat několik cest, jak si takovou situaci zjednodušit a pokusit se ji vyřešit.

Nejprve si ukážeme, jak lze k textu přistoupit, jak je možné s ním pracovat, na co se může učitel ptát studenta, jehož úkolem bylo text prostudovat. Mnohé z těchto postupů pak může čtenář použít právě v situaci, kdy si s textem neví rady. Většinou nepoužije všechny tyto postupy, ale spíše jen některé. Může je zkrátit, promyslet pouze v duchu a nebo se „jen“ s vědomím existence takových postupů může vyvarovat hrozících chyb.

Při studiu kapitoly se vždy nejprve snažte splnit úkol nebo odpovědět na otázky, teprve potom čtete další text, v němž najdete správné odpovědi či možná řešení.

Příklad práce s textem

Podívejte se znovu na text *Komplikovaná témata* a postavy od Ernesta Sabata a zkuste najít řešení dílčích úkolů. Přitom přemýšlejte o důvodech zadání úkolů.

Komplikovaná témata a postavy

Žádná komplikovaná témata, která by kdesi venku čekala na svého vyprávěče, neexistují: existují pouze komplikovaní spisovatelé. Příběh chudého studenta, který zabije lichvářku, se v rukách deníkového zprávaře či některého ze spisovatelů věřících na objektivitu žurnalistického umění nestane ničím jiným než dalším tuctovým velkoměstským příběhem. Takových příběhů jsou tisíce. Zato dobře víme, co z něho dokáže udělat Dostojevskij. A to samé se týká postav.

Úkol č. 1 – Promyšlení významu termínů v textu.

Pro správné pochopení významu textu je bezpochyby nutné i správné pochopení v textu použitých termínů. Zkusme si formou otázek naznačit možné zkoumání toho, co vlastně termíny „komplikovaný“, „téma“, „zprávař“, „objektivita“ a další znamenají:

Co rozumíte slovem téma?

Co rozumíte slovem objektivita?

Co rozumíte slovem zprávař?

Co víte o Dostojevském?

Co se rozumí slovem komplikovaný?

Ve spojení s jakými slovy se slovo komplikovaný v textu přímo, ale i nepřímo vyskytuje?

Jaký význam má v textu komplikované téma, komplikovaná postava, komplikovaný spisovatel?

Úkol č. 2 – Rozdělení textu na významově samostatné části.

Rozdělte text na významově samostatné části. Mějte na paměti, že jednotlivé části se mohou prolínat nebo může být jedna část vložena do druhé.

Tento úkol, stejně jako většina úkolů týkajících se interpretace textu, má více řešení. Je však třeba oddělit řešení možná od nemožných, nesprávných. Při dělení textu na části můžeme

zvolit různou míru podrobnosti. Zadaný text můžeme rozdělit na tři části nebo třeba i na 11 částí. Toto rozdělení však není libovolné. V některých místech text rozdělit nejde. Pokuste se úkol splnit a poté své řešení srovnajte s následujícím řešením:⁵

Možné rozdělení Sabatova textu na části

Žádná komplikovaná témata, // která by kdesi venku čekala na svého vyprávěče, // neexistují: // existují pouze komplikovaní spisovatelé. /// Příběh // chudého studenta, který zabije lichvářku, // se v rukách deníkového zprávaře či některého ze spisovatelů věřících na objektivitu žurnalistického umění nestane ničím jiným než dalším tuctovým velkoměstským příběhem. // Takových příběhů jsou tisíce. // Zato dobře víme, co z něho dokáže udělat // Dostojevskij. /// A to samé se týká postav.

V jiných místech by dělení bylo neopodstatněné. Zkusme si ale naznačit, proč jsou některé úseky tak malé.

1. Žádná komplikovaná témata ...	Část 1 a 3 k sobě neodlučně patří. Vlastně bychom je mohli označit jedním číslem. Ale zůstaneme u označení 1 a 3.
2. která by kdesi venku čekala na svého vyprávěče,	Část 2 je vložena do části označené body 1 a 3. Dále můžeme zkoumat, zda není třeba tuto část vnímat jako nutnou součást v souvětí vyjádřené informace. Tj. můžeme přemýšlet o tom, do jaké míry je tato část podstatná.
3. ... neexistují:	

⁵ Pro přehlednost používám v případě správných vět trojitý rámeček, v případě nesprávných či problematických vět dvojité rámeček.

4. existují pouze komplikovaní spisovatelé.	
5. (nějaký) Příběh ...	V této větě se mluví o příběhu chudého studenta, který zabije lichvářku. Máme-li potřebné znalosti, víme, že jde o příběh, který byl zpracován v románu Zločin a trest od F. M. Dostojevského, o němž se v našem textu hovoří později. Důležitá je však otázka: To podstatné, co se tu říká, se říká pouze o tomto příběhu, nebo je příběh z knihy Zločin a trest pouhým příkladem příběhu, o němž se mluví? ...
6. (např.) (příběh) chudého studenta, který zabije lichvářku,	... To podstatné se říká o nějakém (možná jakémkoliv) příběhu, jehož příkladem může být příběh románu Zločin a trest. A proto vydělíme část 6.
7. ... se v rukách deníkového zprávaře či některého ze spisovatelů věřících na objektivitu žurnalistického umění nestane ničím jiným než dalším tuctovým velkoměstským příběhem.	Neodlučně patří k části 5.
8. Takových příběhů jsou tisíce.	Říká se o velkoměstských příbězích. (Nikoliv o nějakém příběhu, který je zpracováván.)

9. Zato dobře víme, co z něho dokáže udělat ... (<i>komplikovaný spisovatel</i>)	Uvádí se zde Dostojevskij. Jde ale jen o Dostojevského, nebo jde o příklad jakéhokoliv komplikovaného spisovatele? ...
10. (<i>např.</i>) Dostojevskij.	... Spíše jde o příklad komplikovaného spisovatele a proto vydělíme část 10.
11. A to samé se týká postav.	

Úkol č. 3 – Nalezení hlavní myšlenky.

V kterých částech krátkého textu se nachází hlavní myšlenka, hlavní sdělení?

Ne vždy je tento na první pohled snadný úkol jednoduchý. Můžeme využít i vylučovací metody, kdy postupně vyloučíme ty části textu, o nichž víme s jistotou, že hlavní myšlenka se v nich nenachází. Jde často o příklady, „dovysvětlení“, vyjádření jinými slovy apod.

Tedy například v částech 8 a 10 se hlavní myšlenka určitě nenachází. Při důkladném čtení zjistíme, že hlavní myšlenku lze hledat v částech 1, 3, 4 a také 11. Diskutovat dále můžeme o tom, zda přívlastek skrytý v části 2 můžeme vynechat nebo zda je natolik důležitý, že je součástí hlavního sdělení.

1. Žádná komplikovaná témata ...	První hlavní myšlenka
2. která by kdesi venku čekala na svého vyprávěče,	
3. ... neexistují:	První hlavní myšlenka
4. existují pouze komplikovaní spisovatelé.	První hlavní myšlenka
11. A to samé se týká postav.	Druhá hlavní myšlenka

Úkol č. 4 – Vytvoření schématu obsahu krátkého textu.

Pomocí čar, šipek a jiných znamének (– → ← ↑ ↓ ≠ ≈) vytvořte jednoduché schéma, jímž vyjádříte důležitost jednotlivých částí textu a také vztahy mezi jednotlivými částmi textu.

Tento i předešlý úkol nám může vzdáleně připomínat větný rozbor. Zde jde však o vztahy mezi dílčími informacemi, nikoliv o vztahy mezi větnými členy. Při tvorbě schématu můžeme pracovat s číslicemi, což je rychlejší a přehlednější (viz schéma č. 1). Pro někoho však může být snadnější pracovat přímo s jednotlivými částmi vět (viz schéma č. 2).

I tento úkol může mít řadu řešení, zvláště v návaznosti na řešení předchozích úkolů. Budeme-li však vycházet z výše uvedeného správného řešení druhého úkolu, pak správné řešení tohoto čtvrtého úkolu bude nutně obsahovat vyjádření stejných vazeb mezi částmi, jak je vidět v uvedených schématech. Záleží na nás, zda to, co považujeme za hlavní myšlenku, zakreslíme do středu nebo do horní části schématu.

Své řešení srovnajte s následujícím možným řešením.

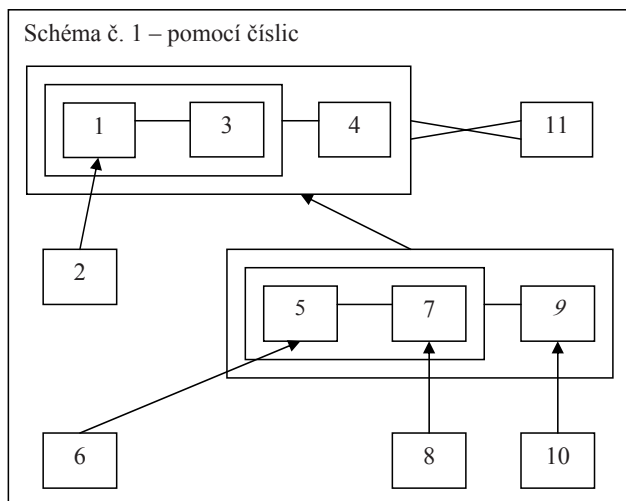
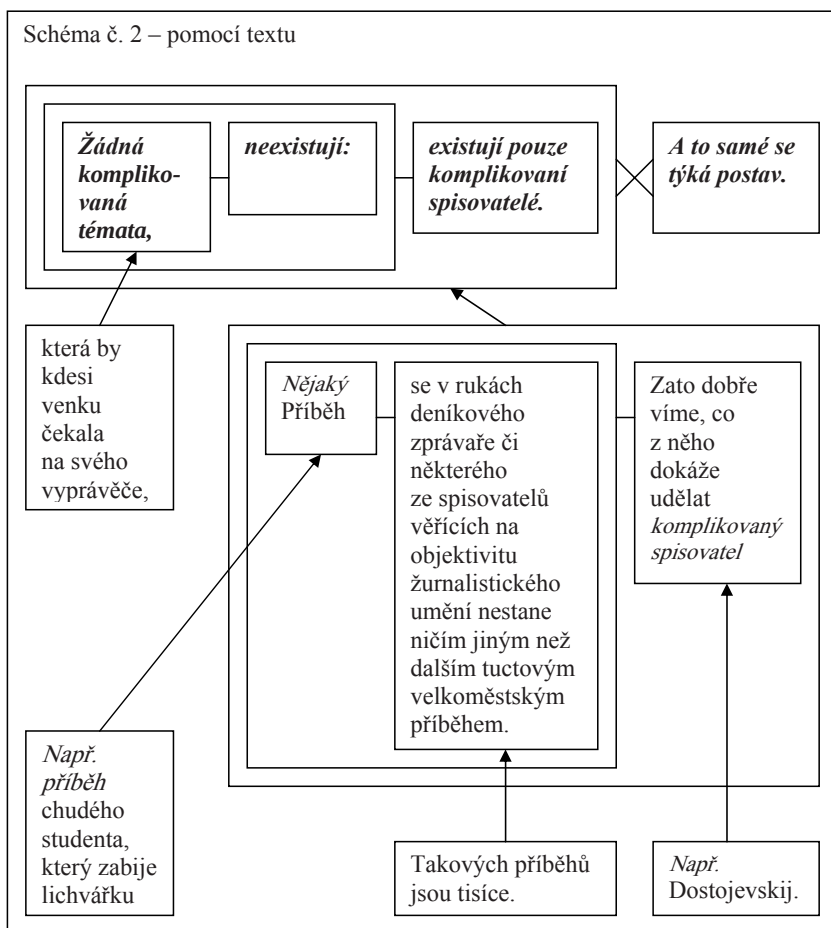

Schéma č. 2 – pomocí textu

V první linii jsou čísla označující hlavní myšlenku. Je vyznačeno, že 1 a 3 patří k sobě nejlépe, dále k této části patří část 4 a jakousi analogii tvoří část 11 (Neexistují komplikovaná témata, ale jen komplikovaní spisovatelé. Stejně tak neexistují komplikované postavy, ale komplikovaní spisovatelé. Způsob vyznačení vztahu analogie je na nás.)

Část 5 a 7 k sobě opět nerozlučně patří. Ve stejné rovině se však objeví i část 9 (Zatímco v rukou spisovatele věřícího na objektivitu

tu se jakýkoliv příběh stane tuctovým velkoměstským příběhem, v rukou komplikovaného spisovatele se stane dobrým dílem.) Přitom části 5, 7 a 9 se vztahují k částem 1, 3 a 4. V části 8 se hovoří o tom, o čem se hovoří v části 7. Zatímco část 6 se vztahuje k části 5, část 10 se vztahuje k části 9.

Úkol č. 5 – identifikování příkladů, argumentů a předpokladů.

Už víte, co lze považovat za hlavní myšlenku sdělení.

Určete, kterou část textu lze považovat za příklad, kterou za argument, případně za předpoklad. Vysvětlíte, ke kterým jiným částem se dané části vztahují a proč.

Příkladem chápeme konkretizaci nějakého obecného tvrzení. Příklad dokládá, co se tvrzením míní, příklad pomáhá vysvětlit tvrzení.

Po předchozím výkladu je velmi jednoduché nalézt v našem textu části obsahující **příklady**. Je to Dostojevskij a příběh studenta, který zabije lichvářku. Už složitější však je formulovat o „**čeho příklad**“ jde. Zatímco příběh studenta, jenž zabije lichvářku, je příkladem příběhu, který lze zpracovat dobře i špatně, Dostojevskij je příkladem komplikovaného autora (komplikovaného v pozitivním slova smyslu), který dokáže nějaké téma zpracovat dobře. Mohli bychom jít dál a promýšlet, co vlastně znamená nějaké téma zpracovat dobře, výborným způsobem: např. umět v nějakém tématu uvidět a posléze představit hloubku něčeho, co jiným uniká, na co jiní autoři marně čekají.

Je třeba si však uvědomit, že stejně jako zde, ani v jiném textu nemusí být příklad rozpoznatelný ihned. Vždyť ani zde nebylo užito slov „například“, „příkladem je“, „jako příklad můžeme uvést“.

Pojem **argument** má celou řadu významů. My si zde vystačíme s definicí „**argument je tvrzení, kterým zdůvodňujeme jiné tvrzení**“. Tedy **argument podporuje platnost nějakého tvrzení způsobem, že je odpovědí na otázku, proč tvrzení platí**.

Je v tomto krátkém textu nějaký argument? A pokud ano, jaké tvrzení zdůvodňuje?

Argument lze najít v částech 5, 7 a 9 a zdůvodňuje se jím oprávněnost tvrzení skrývajícího se v částech 1, 3 a 4.

I v případě argumentu platí, že ne vždy je možné jej rozpoznat podle užití slov „protože“ „neboť“ apod.

Mluvíme-li o **předpokladu**, bude nám nyní stačit vysvětlení, že **předpoklad je tvrzení, jehož platnost je podle mluvčího nutná k tomu, aby platilo jiné tvrzení**. („Předpokladem platnosti nějakého tvrzení je platnost jiného tvrzení.“ Jinak: Tvrzení B bude platit za předpokladu, že bude platit tvrzení A. Platnost tvrzení A je tedy předpokladem platnosti tvrzení B.)

Je v tomto krátkém textu vyjádřen nějaký předpoklad? Není.

Předpoklad poznáme relativně lehce, neboť většinou bývá doprovázen slovy „za předpokladu, že platí ..., pak ...“, „předpokládejme, že ...“ apod., nebo bývá aspoň vyjádřen podmiňovacím způsobem, např. „budeme-li chápat tento pojem ..., pak ...“).

Co jsou však zbývající části 2 a 8? Lze je považovat za jakési bližší určení jiných částí, doplnění, které není nezbytně nutné. Někdy to může být zdůraznění, dovysvětlení. Zde část 2 blíže určuje část 1. Část 8 doplňuje část 7.

Úkol č. 6 – změna pořadí částí textu.

Jaké by bylo pořadí jednotlivých částí, kdyby autor zvolil metodu výkladu od jednoduchého ke složitému, od známého k neznámému? Vyjádřete pomocí čísel.

Když někomu něco vykládáme, máme dvě základní možnosti: Můžeme nejprve říci hlavní překvapivé sdělení, zajistit si tak pozornost posluchačů, a teprve pak postupně podat argumenty, vysvětlit, jak jsme k tomuto závěru došli apod. Nebo můžeme začít výklad podáním informací, které (jak se domníváme) naši posluchači již znají, a teprve na závěr předložit hlavní myšlen-

ku, hlavní sdělení. Tedy: můžeme postupovat od složitějšího či důležitějšího k jednoduššímu či méně důležitému, nebo od jednoduchého či známého ke složitému či neznámému.

Když čteme složitější pasáž, často nám velmi pomůže právě uvědomění si toho, co autor považuje za známé, samozřejmé a co považuje za na toto navazující informaci.

Zkuste tedy výše určené části Sabatova textu seřadit od známého k neznámému a pak své řešení porovnejte s níže uvedeným řešením. Kde budou čísla 1 2 3 4? Spíše na začátku, spíše na konci či spíše někde uprostřed? Jde o hlavní myšlenku, takže určitě nebudou na začátku. Budou spíše na konci (někdy však nebude možné nechat hlavní myšlenku až na úplném konci kvůli omezeným vyjadřovacím možnostem).

Možné řešení: 5 – 7 – 8 – 9 – 6 – 10 – 1 – 2 – 3 – 4 – 11

Úkol č. 7 – výklad od jednoduchého ke složitému, od známého k neznámému.

Jak by autorovo sdělení mohlo znít, pokud by postupoval podle takového pořadí?

Předchozí úkol byl jen předznamenáním tohoto. Jen stěží budeme při interpretaci používat jen čísla, zato přetlumočit text v pořadí od známého k neznámému se nám bude hodit opravdu často. V tomto případě můžeme použít autorovy formulace.

Jak by mohl znít Sabatův výklad

Ze zkušenosti víme, že když určité téma budou zpracovávat různí autoři, výsledek bude odlišný. Jinak zpracuje téma novinář nebo nějaký spisovatel, který věří, že je nutné zachovat objektivitu, jinak téma zpracuje komplikovaný spisovatel romanopisec. Novinář nebo spisovatel, který věří na nutnost objektivního náhledu na věc vytvoří obyčejný tuctový velkoměstský příběh, kterých jsou tisíce. Dobrý romanopisec vytvoří skvělé dílo. (5 7 8 9)

Jako příklad si můžeme uvést téma, kdy student zabije lichvářku. Všichni dobře víme, jak dobře toto téma zpracoval jeden z komplikovaných spisovatelů – Dostojevskij. (6 10)

Z toho (podle mne, Sabata) vyplývá, že neexistují komplikovaná témata, která by někde venku čekala na svého zpracovatele. Komplikovaní mohou být jen autoři. (1 2 3 4)

To samé lze říci o postavách. Neexistují nějaké komplikované postavy, které by čekaly až je někdo zpracuje. Opět záleží na tom, kdo a jak nějakou postavu zpracuje ve svém díle. Existují jen komplikovaní spisovatelé. (10)

Úkol č. 8 – rozhodnutí, zda lze souhlasit s výrokiem.

Určete, zda následující výroky jsou pravdivé.

Tento typ úkolu není studentům neznámý. Avšak nejenže se učitel může studenta ptát, zda je nějaký výrok týkající se textu pravdivý, ale i student sám si může při interpretaci složitého textu formulovat podobné výroky a zkoumat jejich platnost. Stejně tak může promýšlet i smysluplnost svých komentářů či správnost parafrází cizích myšlenek.

- a) Podle Sabata je Dostojevskij špatný autor.
- b) Podle Sabata patří Dostojevského romány k tuctovým románům, kterých jsou tisíce.
- c) Podle Sabata existují komplikované postavy, které čekají na zpracování v románech.
- d) Lze říci, že Sabato považuje Dostojevského za dobrého spisovatele.
- e) Podle Sabata neexistují složitá témata, ale záleží na tom, kdo a jak dané téma zpracuje.
- f) Příběh studenta, který zabije lichvářku, se podle Sabata nikdy nemůže stát základem dobrého románu.
- g) Sabato cituje Dostojevského a jeho názor na složitost témat.
- h) Sabato cituje Dostojevského román Zločin a trest.

ch) Podle Ernesta Sabata je důležité, jaké téma spisovatel zpracovává.

i) Z textu vyplývá, že Ernesto Sabato považuje Dostojevského za komplikovaného spisovatele.

j) Podle Ernesta Sabata Dostojevskij není dobrým autorem, protože píše ubohé velkoměstské příběhy.

(platí: d, e, i)

Úkol č. 9 – Převyprávění hlavní myšlenky svými slovy.

Převyprávějte svými slovy v tomto textu zmíněnou hlavní myšlenku.

V předchozí kapitole jsme si vysvětlili, co je to parafráze či převyprávění svými slovy.

Úkol je tedy jasný. Zkusme však tento úkol rozšířit:

Převyprávějte v tomto textu zmíněnou hlavní myšlenku a vytvořte k této myšlence či k celému textu komentář. To, co považujete za parafrázi, запиšte kurzívou. To, co považujete za vlastní komentář, podtrhněte rovnou čárkou.

Zatímco **parafráze** je převyprávění cizí myšlenky našimi vlastními slovy (tedy: *cizí myšlenka + naše formulace*), **vlastním komentářem** můžeme chápat náš popis cizí myšlenky, naše hodnocení cizí myšlenky, náš vlastní názor na věc (tedy v komentáři k cizímu textu jde o: *naši myšlenku + naši formulaci*). Ovšem považují za výhodné považovat za vlastní komentář i tzv. uvozovací věty (autor říká že, ...) nebo slova s funkcí uvozovacích vět (... podle autora ...).⁶

Uvozovací věta či slova, která mají funkci uvozovací věty, jsou taková slova, kterými uvádíme citát nebo parafrázi cizí myšlenky, neboť citáty a parafráze nemohou v odborném textu být kladeny samostatně. Pomocí uvozovacích vět dáváme najevo, kdo je autorem (většinou) následující myšlenky, v jaké souvislosti tuto myšlenku zmiňujeme apod. (autor říká, že ...,

⁶ Proti případným námitkám lze uvést skutečnost, že i věta, která je typickým komentářem a není typickou uvozovací větou, může někdy v textu plnit funkci uvozovací věty.

podle autora). Jako uvozovací věty ale můžeme chápat i věty, kterými uvádíme své myšlenky či názory (podle mne, domnívám se, že ...).

Uvozovací věta v odborném stylu je tedy věta, která uvádí cizí nebo naši myšlenku. Je třeba upozornit na to, že uvozovací věta není věta v uvozovkách (jak se někteří studenti mylně domnívají)! S uvozovací větou se setkáme i v beletrii. Uvozovací věta v krásné literatuře uvádí přímou či nepřímou řeč postav. Funkci má tedy podobnou, ale použití interpunkčních znamének se poněkud liší.

- a) Autor řekl: „S touto formulací nesouhlasím.“
(uvozovací věta uvádí citát)
- b) Autor řekl, že daná otázka je položena nesprávně.
(uvozovací věta uvádí parafrázi)
- c) Domnívám se, že autor nemá pravdu.
(uvozovací věta uvádí naši myšlenku, náš názor)
- d) Svůj názor na vztah svobody a ušlechtilosti vyjádřil těmito slovy: „...“
(složitější uvozovací věta uvádí citát)

Vraťme se k rozšířenému zadání úkolu:

Převyprávějte v tomto textu zmíněnou hlavní myšlenku a vytvořte k této myšlence či k celému textu komentář. To, co považujete za parafrázi, запиšte kurzívou. To, co považujete za vlastní komentář, podtrhněte rovnou čárkou.

Srovnajte své řešení s následujícím. V našem řešení je navíc tučně zvýrazněna uvozovací věta či slova ve funkci uvozovacích vět.

Autor textu, Ernesto Sabato, se domnívá, že složitost nelze připisovat tématům, ale jen spisovatelům. Stejně tak podle něho není možné říci, že by na svého autora někde čekaly složité postavy. I v případě postav je důležité, jaký autor je zpracovává.

S autorem nesouhlasím, podle mne existují témata jednoduchá i složitá.

Zamysleme se ještě jednou: *Nač potřebujeme uvozovací věty?*

- a) Pomocí uvozovacích vět dáme čtenáři najevo, co je naším názorem a co je názorem někoho jiného.
- b) V odborném textu nelze parafráze a citáty klást za sebou jen tak. Je třeba je uvést uvozovacími větami.⁷

Úkol č. 10 – Převyprávění myšlenky svými slovy.

Převyprávějte v tomto textu zmíněnou myšlenku a vytvořte k této myšlence komentář. To, co považujete za parafrázi, запиšte kurzívou. To, co považujete za vlastní komentář, podtrhněte rovnou čarou.

Je třeba rozlišovat mezi hlavními myšlenkami a těmi vedlejšími. Často nás může daleko více zaujmout a inspirovat jedna z vedlejších myšlenek uvedených v textu. Je však třeba ctít zadání. Pokud se máme zabývat hlavní myšlenkou, je třeba ji nejprve identifikovat, poté jí porozumět. Máme-li referovat o tom, co nás v textu zaujalo, není bezpodmínečně nutné identifikovat hlavní myšlenku a porozumět jí. Tento typ úkolu je tedy mnohem snazší.

⁷ Je otázkou, jak často používat uvozovací věty. V zásadě by se čtenář našeho textu měl dozvědět, odkud kterou myšlenku čerpáme a to díky vhodným formulacím, uvozovacím větám a odkazům. Časté opakování slov typu „Autor říká ...“, „Descartes říká ...“, „podle Descarta“ způsobuje, že text vyhlíží kostrbatě, slohově nevytříbeně. V odborném stylu je však důležitější přesnost. Proto se domnívám, že zvláště u začátečníků je menším prohřeškem časté užívání uvozovacích vět, než nevyjádření autorství myšlenky. Navíc podle mé zkušenosti student, který své práce píše s vědomím významu uvozovacích vět, se ve formulování svých vět a odstavců většinou natolik zdokonaluje, že postupně v jeho textech ubývá míst, kde je nutno uvozovací věty psát.

V kratičkém textu Ernesto Sabato říká, že složitost nelze připisovat tématům, ale jen spisovatelům. Podle něho nejsou témata ani složitá, ani jednoduchá, záleží na tom, kdo a jakým způsobem k tématu přistoupí, zda jej dokáže zpracovat v jeho hloubce. Jako příklad tématu, které lze zpracovat různě, uvádí téma Dostojevského Zločinu a trestu. S autorem souhlasím, protože mám z četby podobnou zkušenost.

Rozdíl oproti podobnému řešení úkolu 9 spočívá např. v tom, že zde není zmíněna 11. část, tedy informace o postavách.

Úkol č. 11 – Vytvoření nesprávného řešení.

Vymyslete i nesprávné řešení úkolu č. 10 a definujte, jakých chyb jste se dopustili.

Sestavit nesprávné řešení není vůbec složité. Složité je sestavit jej záměrně a umět popsat či dokonce definovat chybu.

V následujícím řešení tohoto úkolu najdete chyby.

Příklad nesprávného řešení. Najděte v zápisku chyby.

V úryvku z textu Ernesto Sabato říká, že žádná komplikovaná témata, která by kdesi venku čekala na svého vyprávěče, neexistují. Podle něho záleží na tom, kdo téma zpracuje. Spisovatel, pro kterého je důležitá objektivní realita jakékoliv téma zpracuje dobře. Jako příklad tématu, které lze zpracovat různě, uvádí téma Dostojevského Idioty.

S autorem souhlasím, protože nejsou složitá témata, ale jen složití autoři.

<i>Chybné místo</i>	<i>Vysvětlení chyby</i>
<u>V úryvku z textu Ernesto Sabato říká, že</u>	Nejde o úryvek ale o ucelený text.

<i>žádná komplikovaná témata, která by kdesi venku čekala na svého vyprávěče, neexistují.</i>	Jako parafráze je nesprávně uváděn doslovný úryvek (podvod, někdy může být hodnoceno jako plagiátorství ⁷).
<i>Podle něho</i>	Slova s funkcí uvozovací věty „podle něho“ nejsou běžným písmem a nejsou podtržena. Tedy není splněn úkol rozlišit mezi parafrází a vlastním komentářem.
<i>záleží na tom, kdo téma zpracuje. Spisovatel, pro kterého je důležitá objektivní realita jakékoliv téma zpracuje dobře</i>	Nesprávně pochopená myšlenka.
<u>Jako příklad tématu, které lze zpracovat různě, uvádí téma Dostojevského Idiota.</u>	Nesprávně odhalený název díla. (Někdy můžeme mít dojem, že jsme odhalili určitou souvislost, která není v textu přímo zmíněna, ale občas je nutné ověření.)
<u>S autorem souhlasím, protože nejsou složitá témata, ale jen složití autoři.</u>	Jako důvod souhlasu s autorem je uváděna myšlenka autora (plagiátorství). To je častá neuvědomovaná chyba.

8 Plagiátorství se dopouštíme, když celé cizí dílo nebo jeho část předkládáme jako své vlastní dílo. O tom, co je a co není plagiátorství, se můžeme dozvědět např. v textu: NĚMEČKOVÁ, Lenka. Plagiátorství. In *České vysoké učení technické v Praze. Ústřední knihovna* [online]. Prosinec 2009 [cit. 15. 10. 2012]. Dostupné na: <http://knihovna.cvut.cz/administrace/upload_dir/files/92d3b80c1ab35ca5a6cba67ff8dceaf9c9931380.pdf>.

Úkol č. 12 – rozhodnutí, zda lze dané formulace využít v seminární práci.

Rozhodněte, který z uvedených zápisků studenta je správný a který ne. Která z vět by se mohla objevit v práci studenta? Vysvětlete, proč.

I zde využijeme grafického rozlišení mezi parafrází a vlastním komentářem. Proto sledujte nejen formulace, ale i to, jak autor zápisků sám vnímá, co je jeho komentář a co parafráze cizí myšlenky.

- a) S myšlenkou autora souhlasím, protože není nutné rozlišovat témata na jednoduchá a složitá, velikost díla záleží především na tom, jak a kdo téma zpracuje, zda novinář či romanopisec. (Sabato: Spisovatel, s. 108)
- b) Souhlasím s myšlenkou autora, že nejsou složitá témata či složité postavy čekající na své zpracování a že velikost díla či postav záleží na schopnostech autora, který nějaké téma zpracuje. Souhlasím s tím, protože při četbě krásné literatury jsem učinil podobnou zkušenost. (Sabato: Spisovatel, s. 108)
- c) Autor textu staví kvality autora nad atraktivitu vybraného tématu. Za příklad si bere Dostojevského Zločin a trest. (Sabato: Spisovatel, s. 108)
- d) Sabato ve svém textu říká, že „neexistují složitá a jednoduchá témata, která by kdesi čekala na svého vyprávěče“. (Sabato: Spisovatel, s. 108)

Řešení: V zápisku a) se student dopouští té chyby, že jako souhlas s autorovou myšlenkou uvádí jeho myšlenku. Navíc tuto myšlenku podtrhává jako vlastní komentář. Jde tedy o plagiátorství. Tato věta by se v seminární práci objevit nemohla.

V zápisku b) není chyba. V zápisku c) jde o obsahový posun. Sabato nemluví o atraktivitě. V této podobě se věta opět nemůže objevit v seminární práci.

V zápisku d) se do uvozovek dává text, který není doslovným úryvkem z textu. Student tedy dává autorovi do úst formula-

ci, která není jeho. Tato věta se nemůže objevit v seminární práci.

Možné chyby

Jak jsme si již řekli výše, je možné se při interpretaci textu dopustit celé řady chyb. Uvědomíme-li si, o jaké chyby může jít a jaká je jejich podstata, snadněji se jich příště vyvarujeme. V poslední kapitole je uveden seznam chyb, s kterými se v seminárních pracích studentů setkávám.

Kontrolní otázky

1. Co je to argument?
2. Co je to předpoklad?
3. K čemu slouží uvozovací věta?
4. Uveďte příklad chyby, které se můžeme dopustit při interpretaci nejen krátké pasáže textu.
(odpovědi najdete v textu)

Otázky k zamyšlení

1. Jaký je rozdíl mezi uvozovací větou a větou v uvozovkách?
2. Může být uvozovací věta až za citátem?
3. Může být hlavní myšlenka textu argumentem?
4. Stalo se vám při četbě někdy, že jste nebyli schopni přijít na to, zda myšlenka uváděná autorem studovaného textu patří jemu či někomu jinému? Pokud ano, co z toho pro vás plyne?

Odpovědi na otázky k zamyšlení

1. Uvozovací věta: Autor říká, že ...; věta v uvozovkách: „Venku prší.“
2. Ano, může. Např.: „Může být člověk stejně ušlechtilý jako vlk?“ – Táže se Erazim Kohák na začátku svého textu Vlci.
3. Zpravidla nemůže. Hlavní myšlenka, respektive hlavní sdělení většinou nebude argumentem pro jinou myšlenku

v daném textu. Hlavní myšlenka může být pouze argumentem pro oprávněnost či smysluplnost dalšího tazání či zkoumání.

4. Někteří tuto zkušenost možná máte, jiní ne. V každém případě musíme při psaní svého textu myslet na to, aby náš čtenář podobný problém neměl.

Shrnutí

Při četbě cizího textu můžeme mít někdy potíže s porozuměním jeho smyslu. Je dobré vědět, jakých problémů je třeba si všímat. Je důležité umět v krátké pasáži najít hlavní myšlenku, případně argument, předpoklad a příklad.

Při nesnázích ve snaze porozumět obtížnějšímu studovanému textu si můžeme pomoci různými postupy, které zároveň mohou být součástí úkolu zadaného studentovi učitelem. Postupy popsané v kapitole nám mohou pomoci v tom, aby naše porozumění textu bylo snadnější, jistější a bezpečnější.

Je možné definovat či popsat jednotlivé druhy chyb, kterých se při interpretaci textu můžeme dopustit. Po pochopení podstaty chyb, které jsou v této a v poslední kapitole popsány, máme větší šanci se takovým chybám v budoucnu vyhnout.

Jak lze psát poznámky ze studovaného textu

Vypisování důležitých informací ze studovaného textu je běžná záležitost. Žádný student se bez této činnosti neobejde. Lze mluvit o pracovních poznámkách, výpiscích, o komentovaných zápiscích, o konspektech apod. Poznámky lze psát různými způsoby: ručně, na počítači, na kartičky, na listy papíru, do sešitů. Každý si navíc může vymyslet svůj systém, který mu bude nejvíce vyhovovat. Inspirovat se může nejrozličnějšími doporučeními v příručkách o psaní odborného textu.

V této kapitole si ukážeme, jakým způsobem je podle mne výhodné psát zápisky ze studovaného textu, aby byly co nejlépe použitelné při sestavování seminární práce. Vysvětlíme si, co takové poznámky musí a co mohou obsahovat. Bude na každém studentovi, zda bude stejný postup používat i později či zda se jím pouze inspiruje. Považuji však za důležité porozumění navrženému principu psaní poznámek. Dle mých zkušeností samo porozumění tomuto způsobu psaní poznámek totiž mnoha studentům pomáhá při správném sestavování dílčích vět a odstavců v seminární práci a umožňuje jim snadněji se vyhnout častým chybám při psaní odborného textu.

O poznámkách ze studovaného textu obecně

Poznámky použitelné v odborné práci musí být **přesné a spolehlivé**. Spolehlivé poznámky nám slouží **k vypracování vlastního odborného textu** (referát o studovaném textu, odborná stat' na určité téma, esej apod.). Precizně vypracované poznámky samozřejmě můžeme použít i **při přípravě na zkoušku**.

Poznámky vždy musí obsahovat bibliografickou citaci studovaného textu, případně citaci **celé publikace**, v níž se daný text nachází. Proč? Protože při použití vypsanych myšlenek v seminární práci musíme uvést zdroj. Napsat si do poznámek

jen jméno autora a název knihy by znamenalo pozdější složité dohledávání potřebných informací.

Jestliže například v poznámkách zpracováváme pouze určitou kapitolu z knihy, je dobré zapsat si jak citaci celé knihy, tak informace o dané kapitole (informace o tom, zda jde o kapitolu, oddíl, heslo apod.; název kapitoly a lokace kapitoly v rámci celku). Nevíme totiž, zda nám v budoucnu bude pouze citace celé knihy stačit.⁹ V případě, že zpracováváme např. příspěvek ve sborníku, je vhodné zapsat si jak citaci příspěvku ve sborníku, tak citaci celého sborníku.

Bibliografické citace by měly být co **nejpodrobnější**. Proč? Protože nikdy předem nevíme, které všechny informace budeme později muset v citaci uvádět. Bude záležet na požadavcích („citační normě“) zadávající instituce.

Informaci o stránce zdroje je nutno zapsat u každé myšlenky. Proč? Protože dodatečné vyhledávání té správné stránky zbytečně vyžaduje čas a především trpělivost.

Poznámky, v nichž rozlišujeme mezi různými typy zápisu, by měly obsahovat **legendu**, z níž se dozvíme, jakým způsobem zapisujeme doslovný úryvek, jakým způsobem zapisujeme svůj názor. Proč? Abychom se ve svých poznámkách i po čase vyznali. Teprve když si dotvoříme svůj systém psaní poznámek, můžeme začít v poznámkách psaných jen pro sebe legendu vynechávat.

V poznámkách vytvořených pro účely studia na škole by měly být i **informace o zhotoviteli poznámek**, tedy o studentovi. Proč? Aby bylo vidět, čí poznámky jsou. Toho může být třeba při zkoušce, při nutnosti prokázat autentičnost písemné práce či tehdy, když jsou nám poznámky zadány jako úkol.¹⁰

9 V normě ISO 690 z roku 2011 se oproti předchozímu vydání nevyskytuje struktura citace část monografické publikace, což vnímám jako problém při sestavování seznamu prostudované literatury. Pokud by stále platila předchozí norma, pak bych na tomto místě doporučovala zapsat si „citaci části monografické publikace“, nyní mohu doporučit zapsat si „citaci celé monografické publikace“ a údaje o kapitole.

10 Seminární práce není nutně totéž co práce psaná v odborném stylu. Ne všechny seminární práce jsou typickým odborným textem, někdy je seminární práci vypracování rešerše, jindy vypracování konspektu apod. Někdo však zase rozlišuje mezi

Poznámky mohou obsahovat osnovu studovaného textu. Osnova nám pomáhá v orientaci v textu. Osnova je přehledem v textu řešených témat. Pomáhá nám rozlišit, která témata jsou nejdůležitější a která jsou méně důležitá. Osnova může mít jednu či více úrovní. Jednotlivé body osnovy můžeme použít i jako kostru celých poznámek.

Navrhovaný způsob psaní poznámek

Za bezpečný způsob, jak psát ze studovaného textu poznámky, které budeme moci později použít při sestavování vlastního odborného textu, považuji způsob, kdy **rozlišíme mezi doslovným úryvkem, parafrází, vlastním komentářem, nespolehlivým zápiskem a zápiskem „odjinud“**. Toto rozlišení přitom učiníme pomocí grafiky (pomocí různých typů písma, barev, odsazení textu apod.). V tomto výkladu naváží na předchozí výklad záludností při interpretaci textu a budu zapisovat parafráze kurzívou a vlastní komentář podtrženým běžným písmem. „Nespolehlivý zápisek“ budu zapisovat běžným písmem, poznámku „odjinud“ zapíši menším písmem a použiji bezpatkový typ písma.

Doslovný úryvek

Doslovný úryvek je doslovný zápis části studovaného textu. Je třeba jej zapsat běžným písmem a zachovat případná autorova zvýraznění kurzívou či tučným písmem. Dále je vhodné jej dát už ve svých poznámkách do uvozovek.¹¹ Při použití doslovného úryvku v odborném textu platí stejně, že citát by měl být psán běžným písmem, mělo by být zachováno autorovo zvýraznění textu a měly by být použity uvozovky. Při četbě odborné literatury se setkáme se situací, že citáty v textu jsou zapisovány kurzívou v uvozovkách a delší citáty jsou zapisovány v samostat-

seminární práci (odborným textem) a seminárním úkolem (který není odborným textem).

¹¹ Obecně to není nezbytně nutné, ale považuji to za žádoucí a praktické. Svým studentům příkazuji řídit se pravidlem, že doslovné úryvky v poznámkách i v odborném textu zapisujeme jediné za pomoci uvozovek!

ných (někdy odsazených) odstavcích (někdy psaných menším písmem) bez použití uvozovek. Tato varianta je možná.¹²

V poznámkách zapsaný doslovný úryvek můžeme později v odborné práci použít jako **citát** (citaci), případně jako **podklad pro parafrázi** či **pro vlastní komentář**.

Parafráze

Slovo parafráze má více významů. My zde máme na mysli parafrázi jako převyprávění cizího textu (obsahu) svými slovy. Jestliže máme převyprávět cizí myšlenku svými slovy, bude výsledkem věta (nikoliv heslo). Parafráze v našich zápiscích by měly mít podobu vět.

Převyprávět cizí myšlenku svými slovy není jednoduché. Je nutné zachovat smysl a přitom použít jiných formulací. Nestačí jen vypustit nějaké slovo či jiné slovo nahradit synonymem. Je vhodné použít i jinou větnou konstrukci.

V poznámkách zapsanou parafrázi můžeme později v odborné práci použít jako **parafrázi**, **případně jako podklad pro vlastní komentář**.

Vlastní komentář (vlastní názor, vlastní text, autorský text)

Jak jsme si vysvětlili již v minulé kapitole, vlastním komentářem jsou věty či části vět, které jsou naším dílem po stránce obsahové i po stránce formulační.

Ža „vlastní komentář“ tedy považujeme nejen vyjádření svého názoru na cizí myšlenku či text, ale i náš popis toho, co se v cizím textu děje (Autor používá jako argument ...). Naším komentářem jsou i uvozovací věty, kterými uvádíme doslovný výpisek, citát či parafrázi (Autor se domnívá, že ...). Naším komentářem jsou i slova mající funkci uvozovacích vět (... podle

12 Někdo tuto variantu dokonce považuje za jedinou správnou. V této záležitosti lze najít v různých příručkách a učebnicích různé názory. Nezbyvá než se řídit pokyny zadavatele, případně zjednodušujícím pravidlem, že uvozovkami kolem citátu psaným běžným písmem se zachováním autorem zvýrazněných slov nic nezkazíme.

autora ...). Do tohoto typu zápisku je praktické počítat i vyjádření svých vlastních myšlenek.

„Vlastní komentář“ zapsaný v našich zápiscích můžeme později ve své odborné práci použít jako **vlastní komentář** či jako vlastní (**autorský**) text. **Uvozovací věty použijeme k uvedení citátu nebo parafráze** (případně k uvedení vlastního názoru).

Nespolehlivý zápisek textu v knize

Při studiu se nám často stane, že nějaké studované pasáži úplně nerozumíme, ale přitom tušíme, že její obsah bude pro nás důležitý. Takovou pasáž si můžeme zapsat doslova, jako doslovný zápisek, ale také si ji můžeme zapsat heslovitě, pomocí grafů, či pomocí vět, u nichž nebudeme dbát na to, jestli jsou opsané doslovně či jestli jsou naopak přesně převyprávěné vlastními slovy. Takovému zápisu můžeme říkat „nespolehlivý zápisek textu v knize“.

Tyto zápisky nám pomáhají orientovat se v textu, připomínají nám, jaká témata se v textu řeší, jakými otázkami se text zabývá a na kterých stránkách. Jsou však nespolehlivé a to si musíme zapamatovat. **Při psaní odborného textu se na tyto zápisky nemůžeme spolehnout.** Pokud budeme chtít informaci zapsanou v poznámkách jako „nespolehlivý zápisek textu v knize“ použít ve své seminární práci, budeme se muset vrátit k původnímu studovanému zdroji. Pokud bychom tak neučinili, hrozilo by, že se nechtěně dopustíme opisování. Návrat k původnímu textu je často nutný i proto, že jsme tento zápis použili u myšlenek, kterým jsme zpočátku příliš neporozuměli.

Poznámka „odjinud“

Poznámkou „odjinud“ rozumím zápis myšlenky či informace z jiné publikace, než kterou právě zpracováváme. Jde například o zápis významu neznámého slova, které si během četby vyhledáme ve slovníku a o němž usoudíme, že bychom jej brzy zapomněli.

Např. Během četby se setkáme se slovem, kterému nerozumíme. Najdeme si jej ve slovníku, a protože tušíme, že si jeho význam nezapamatujeme ihned, zapíšeme si jej. Nebo se během četby setkáme se jménem člověka, o němž nic nevíme, a zapíšeme si informaci ze slovníku. Zda si zapíšeme celou citaci zdroje této informace, záleží na našem úsudku ohledně výlučnosti této informace. Půjde-li o všeobecně známý fakt, nezapíšeme si citaci. Jde-li o informaci, která nepatří mezi všeobecně známá fakta, citaci si zapíšeme. Citaci si zapíšeme i nevíme-li, jestli jde či nejde o informaci patřící mezi všeobecně známá fakta.

Vysvětlili jsme si, mezi jakými typy zápisu navrhuji rozlišovat. Je na místě otázka: Jestliže naše zápisky ze studovaného textu obsahují nespolehlivé zápisky, je vůbec možné je považovat za spolehlivé a v odborné práci použitelné? Odpověď je k dispozici na konci kapitoly.

Příklad zápisu jedné informace pomocí různých typů zápisu

Doslovný úryvek

„Avšak zamysleme se na chvíli: čím se projevila údajná nadřazenost či ušlechtilost lidského druhu? Apoštol Jakub nám píše: „Ukažíš ty mi víru svou z skutků svých.“ (Jakub 2,18) – Jaké jsou naše skutky?“
(Kohák: Vlci, s. 33)

Parafráze

Je otázkou, jaké jsou projevy údajné lidské ušlechtilosti. Jestliže Apoštol Jakub dává do souvislosti víru a činy, pak bychom při hledání projevů lidské ušlechtilosti mohli zkoumat činy lidstva.
(Kohák: Vlci, s. 33)

Vlastní komentář

Kohák přemýšlí o možných projevech domnělé lidské ušlechtilosti. Uvádí slova apoštola Jakuba a na základě nich dává do souvislosti s ušlechtilostí lidí jejich činy.
(Kohák: Vlci, s. 33)

Nespolehlivý zápisek textu

Údajná nadřazenost lidí – Apoštol Jakub – skutky a víra →

Kohák: Jaké jsou naše skutky?

(Kohák: Vlci, s. 33)

Další příklad zápisu jedné informace pomocí různých typů zápisku

„Arendtová ukazuje, že krize vzdělání pramení ze tří předpokladů, na nichž zhruba v posledních sto letech založila moderní teorie výchovy změnu v přístupu k dětem, která se dnes ukazuje jako zhoubná.“

(Pinc: Fundamenty, Univerzita: ideál a skutečnost, s. 60)

Hannah Arendtová se domnívá, že příčinou krize vzdělání jsou hlavní předpoklady moderní teorie výchovy.

(Pinc: Fundamenty, Univerzita: ideál a skutečnost, s. 60)

Pinc předkládá názory Hannah Arendtové uvedené v eseji Krize výchovy a vzdělání na moderní výchovu posledních sta let.

(Pinc: Fundamenty, Univerzita: ideál a skutečnost, s. 60)

Arendtová: 3 předpoklady (které jsou základem moderní teorie) → krize vzdělání

(Pinc: Fundamenty, Univerzita: ideál a skutečnost, s. 60)

Poznámka „odjinud“

Hannah Arendtová (1905–1975) významná americká myslitelka německého původu, Židovka, Téma: totalitarismus (Původ totalitarismu I.–III.)
Soudní proces s Eichmannem (Eichmann v Jeruzalémě)

Příklad zápisků z textu

Ve svých poznámkách však budeme zapisovat jednotlivé myšlenky různě, většinou za pomoci několika výše zmíněných typů zápisku:

1. Autor se v textu Vlci zabývá vztahem člověka a jiných živočichů k přírodě.

(Kohák: Vlci, s. 33–36)

2. V úvodu textu je položena otázka: „Může být člověk ušlechtilý jako vlk?“

Autor považuje tuto otázku za překvapivou, neboť většina lidí se podle něho domnívá, že lidé jsou vyšší a tudíž i ušlechtilejší než jiní živočichové.

(Kohák: Vlci, s. 33)

3. Autor se zamýšlí nad činy člověka a ptá se, zda tyto činy opravdu činí člověka ušlechtilým.

(Kohák: Vlci, s. 33)

4. „My lidé jsme vytvořili krásu a pohodlí sami pro sebe za stejně krutou cenu pro svět jako celek, od jaderné devastace po hrůzu ‚masné výroby‘.“¹²

(Kohák: Vlci, s. 33)

5. Dále Kohák popisuje chování vlka k přírodě i k sobě navzájem. Dospívá k názoru, že „člověk není tak ušlechtilý jako vlk“. Klade si však otázku, zda by se to mohlo změnit.

(Kohák: Vlci, s. 34)

Další příklad zápisků z textu

4.–5. st.

„... sv. Augustin: „Co je tedy čas? Dokud se mne na to nikdo neptá, vím to; jestliže to však chci vysvětlit někomu, kdo se takto táže, nevím.““

(Petříček: Úvod, s. 35)

13 Pokud jsou uvnitř citátu uvozovky, můžeme je zapisovat jako jednoduché i jako dvojité. Psaní uvozovek v češtině se liší od psaní uvozovek v angličtině. V češtině jsou počáteční uvozovky vždy dole.

Petríček dále uvádí, že běžně také rozlišujeme mezi objektivním a osobním časem. Zatímco objektivní čas plyne stále stejně rychle a jeho jednotlivé okamžiky jsou stejně dlouhé, čas osobní plyne nerovnoměrně. Někdy se nám zdá, že plyne rychle, jindy, že plyne pomalu.

Jako příklad bych uvedl: Při sledování nudného filmu mi čas utíká pomalu, při setkání s přáteli utíká naopak velmi rychle.

(Petríček: Úvod, s. 38)

Petríček se zmiňuje o osobní povaze času. Na vysvětlení, v čem tato osobní povaha spočívá, uvádí slova Herakleitova „nelze dvakrát vstoupit do stejné řeky“. Ptá se, proč.

Odpovídá, že nejen řeka se v průběhu času mění, ale i my se měníme. I když naše identita se nemění, my jsme jiní právě o tu naši minulost.

(Petríček: Úvod, s. 38)

Téma času i v literatuře 20. století.

M. Proust, V. Woolfová, T. Wolfe, R. Musil, Th. Mann, J. Joyce.

(Petríček: Úvod, s. 41)

Jak bylo výše řečeno, neobejdeme se bez zápisu legendy zápisků:

Legenda zápisků

„Text“ – doslovný úryvek

Text – parafráze

Text – vlastní komentář

Text – nespolehlivý zápisek textu v knize

Text – poznámka „odjinud“

Zápis doslovného zápisu

Nyní si ještě vysvětlíme, jak zapisovat doslovný zápisek. Nejjednodušší je zapsat celou větu či několik vět za sebou. V citovaném textu je však možné i vynechávat slova. Vynechat však můžeme jen slova, jejichž vynecháním nezměníme smysl

citované myšlenky. Vynechání slov navíc musíme vyznačit třemi tečkami. Studenti se velmi často pouštějí do vynechávání slov, ale díky své nezkušenosti často chybují a vynechají důležité přívlastky nebo slova, která ač jsou nenápadná, ovlivňují smysl sdělení. V zásadě začínajícím autorům nedoporučuji vynechávat slova. Nicméně v následujícím příkladu si ukážeme, co je a co není možné.

Na pomoc si vezmeme text z knihy Martina Hilského *Modernisté*¹⁴ (ze s. 111).

Všechny rané práce Jamese Joyce (1882–1941), ať již jeho eseje, nedokončený autobiografický román *Štěpán hrdina*, *Dubliňané* nebo *Portrét umělce v jinošských letech*, byly reakcí proti hodnotám, které mu byly v mládí vštěpovány jezuitskou výchovou, všepanujícím duchem irského nacionalismu a úzkoprsou středostavovskou, měšťáckou morálkou.

V následujícím rámečku je příklad chybného zápisku tohoto textu. Všimněte si zřejmých chyb.

Chybný zápis:

„Rané práce Jamese Joyce byly reakcí proti hodnotám, které mu byly v mládí vštěpovány jezuitu. (Hilský, Modristé, s. 121)

Slovo „Všechny“ zde sice můžeme vynechat, ale vynechání musíme vyznačit třemi tečkami. Stejně tak můžeme vynechat výčet raných děl, ale opět musíme použít tři tečky. Slova jezuitskou výchovou nemůžeme nahradit slovem jezuitu. Jestliže se v textu píše o třech záležitostech, které ovlivnily dílo spisovatele, nemůžeme jen tak dvě z nich vynechat. Nepřesně je zapsáno, z které knihy a z které stránky knihy je čerpáno.

Je však možné zapsat danou pasáž takto:

¹⁴ HILSKÝ, Martin. *Modernisté*. 1. vyd. Praha : Torst, 1995, ISBN 80-85639-40-8, s. 111.

„Všechny rané práce Jamese Joyce (1882–1941), ať již jeho eseje, nedokončený autobiografický román *Štěpán hrdina, Dubliňané* nebo *Portrét umělce v jinošských letech*, byly reakcí proti hodnotám, které mu byly v mládí vštěpovány jezuitskou výchovou, všepanujícím duchem irského nacionalismu a úzkoprsou středostavovskou, měšťáckou morálkou.“
(Hilský: Modernisté, s. 111)

nebo:

„... rané práce Jamese Joyce ... byly reakcí proti hodnotám, které mu byly v mládí vštěpovány jezuitskou výchovou, ... duchem irského nacionalismu a ... středostavovskou, měšťáckou morálkou.“
(Hilský: Modernisté, s. 111)

Když si zapisujeme do svých poznámek nějaký citát, je třeba zapsat si ho přesně, protože při dalším kopírování, které snadno umožňuje práce s počítačem, se chyby také kopírují a tím množí.

Dále doporučuji vyznačit si v textu místo, kde se ve studované knize text přelévá na další stránku. Prozatím totiž nevíme, zda v budoucnu jako citát použijeme celý text nebo jen jeho část. Je pak třeba poznat, zda použitá část doslovného úryvku byla například jen ze strany 35, nebo jen ze strany 36 nebo zda byla na obou stranách. Praktickou značkou je například dvojité lomítko //. Tuto značku však už v seminární práci nepoužijeme. Jde jen o záležitost přípravy na psaní seminární práce.

Vynechané věty se vyznačují třemi tečkami nejčastěji zapsanými v závorce. Je na našem rozhodnutí, jestli i tři tečky na znamení vynechání slova ve větě budeme psát do závorek.

„Může být člověk stejně ušlechtilý jako vlk? Ano, ale musí být takovým vědomě: návrat k údajné „podvědomé“ citovosti nepostačuje. Tím, že si člověk dovede představit alternativní možnosti a tudíž možnost volby, mění se jeho vztah k řádu přírody. Řád přírody už neurčuje jeho jednání automaticky, „instinktivně“ jako „přírodní zákon“. Stojí nad ním jako zá//kon mravní, tedy jako řád, kterým se člověk může řídit, ale může jej taky ignorovat.“

(Kohák: Vlci, s. 35–36)¹³

„Svoboda znamená volbu a volba může být i ničivá. Člověku nestačí jednat přirozeně. Potřebuje též jednat mravně. Vlk je ušlechtilý svým bytím. Člověk se musí rozhodnout pro ušlechtilost nebo proti ní. Proto vlk má právo lovit, člověk má povinnost svůj lov omezit vzhledem ke společenství všech bytostí. (...) Ušlechtilost člověka je jeho schopnost dobrovolně omezit sám sebe pro dobro druhých.“

(Kohák: Vlci, s. 36)

Poznámka autora v citátu

Někdy jako citát použijeme větu s nevyjádřeným podmětem či předmětem. Aby náš čtenář rozuměl smyslu našeho textu, použijeme poznámku autora.

„Řád přírody už neurčuje jeho (člověka, pozn. autorky) jednání automaticky, „instinktivně“ jako „přírodní zákon“.“

„Řád přírody už neurčuje jeho (člověka, pozn. MP) jednání automaticky, „instinktivně“ jako „přírodní zákon“.“

15 V rozsahu stránek píšeme správně delší pomlčku, nikoliv spojovník. Ať už sestavujeme poznámky nebo odborný text, je třeba v odkazech rozlišovat mezi čárkou a pomlčkou. Pomlčka (s. 35–36) znamená, že se myšlenka nachází na rozhraní dvou stránek, čárka (s. 33, 35) znamená, že se stejná myšlenka nachází na různých místech textu.

Kontrolní otázky

1. Můžeme v poznámkách zapsanou parafrázi použít v seminární práci jako citát?
2. Můžeme v poznámkách zapsanou parafrázi použít v seminární práci jako podklad pro vlastní komentář?
3. Podívejte se na výše uvedený úryvek z textu Vlci od E. Koháka. Na kterých stranách najdeme následující větu „Řád přírody už neurčuje jeho jednání automaticky, „instinktivně“ jako „přírodní zákon“. Stojí nad ním jako zákon mravní, tedy jako řád, kterým se člověk může řídit, ale může jej taky ignorovat.“
4. Jestliže v seminární práci užijeme větu „Ano, ale musí být takovým vědomě: návrat k údajné „podvědomé“ citovosti nepostačuje.“, které stránky zapíšeme do odkazu? Poznáme to z výše uvedeného zápisu poznámky?

Otázky k zamyšlení

1. Jestliže naše zápisky ze studovaného textu obsahují nespolehlivé zápisky, je vůbec možné je jako celek považovat za spolehlivé a v odborné práci použitelné?
2. Máme větu z textu Vlci: „Stojí nad ním jako zákon mravní, tedy jako řád, kterým se člověk může řídit, ale může jej taky ignorovat.“ Můžeme v této větě vynechat slovo „jako“ a nahradit třemi tečkami?
3. Je jisté, že když budeme psát poznámky podle zde uvedeného návrhu, že v nich nebudou chyby?

Odpovědi na kontrolní otázky

1. Ne.
2. Ano.
3. Na s. 35–36.
4. Uvedeme: s. 35. Při použití vhodné značky to poznáme.

Odpovědi na otázky k zamyšlení

1. Ano, určitě. Jestliže v našich poznámkách rozlišíme mezi pěti zmíněnými typy zápisu, pak budeme vědět, které zápisky jsou spolehlivé a které ne, a jako celek bude naše dílo spolehlivé.
2. Nemůžeme, vynecháním slova „jako“ bychom změnili smysl věty. Už by nám neříkala, že cosi (předtím zmíněný řád přírody) nad námi stojí ve funkci mravního zákona. Už by nám říkala, že nad námi je mravní zákon.
3. Samozřejmě to jisté není. Samotný způsob psaní poznámek nezaručí, že jejich autor se nezmylí v porozumění cizímu textu a že bude umět svými slovy vyjádřit svou myšlenku atd. To je mimo jiné i věc přirozených schopností a tréninku. Také je účinné, aby student měl při učení se psaní poznámek zpětnou vazbu.

Shrnutí

Budeme-li ve svých zápiscích ze studovaného textu rozlišovat mezi doslovným citátem, parafrází, vlastním komentářem, nespolehlivým zápiskem textu a poznámkou odjinud, stanou se naše zápisky spolehlivými pro využití při sestavování vlastního odborného textu. Pokud z časových důvodů nebudeme své poznámky psát tímto způsobem, ale alespoň pochopíme princip vyloženého způsobu psaní poznámek a budeme-li své texty sestavovat s vědomím rozlišení mezi parafrází a vlastním komentářem, pak naše práce na sestavování vlastního odborného textu bude bezpečnější, přesnější, spolehlivější a také smysluplnější. Navržené grafické rozlišení jednotlivých typů zápisu může být navíc účinným pomocníkem při sestavování jednotlivých vět a odstavců. To bude ukázáno nejen v prezenční výuce, ale i v dalších kapitolách tohoto textu.

Četba textu – problém „otázka v textu“

V mnohých odborných textech nacházíme vedle vět oznamovacích i věty tazací. Jsou to na jedné straně **otázky, na které autor v textu hledá odpovědi** či nad kterými se zamýšlí (někdy jde přímo o „výzkumné otázky“). Na druhé straně jsou to **řečnické otázky**, kterými autor udržuje pozornost čtenáře (posluchače) či kterými zdůrazňuje řečené. Odpověď na řečnickou otázku autor mnohdy nepodává, protože je tato odpověď zřejmá ze způsobu tázání nebo z kontextu.

Ačkoliv je toto zřejmé, mnozí studenti se při (mluveném či písemném) referování o pasáži obsahující otázku dopouštějí velmi závažných chyb.

Jak se tedy můžeme vyrovnat s problémem otázky při psaní referátu o cizím textu, který tázání obsahuje?

Musíme si ujasnit, kdo se na co ptá, a musíme si uvědomit, jaký vztah k tomuto cizímu tázání máme my, čtenáři. Když pak budeme o tomto cizím tázání se mluvit či psát, musíme správně vyjádřit, kdo vlastně otázku pokládá.

Příklad

Podívejme se na text Erazima Koháka Vlci. Na straně 33 najdeme následující pasáž:

Avšak zamysleme se na chvíli: čím se projevila údajná nadřazenost či ušlechtilost lidského druhu? Apoštol Jakub nám píše: „Ukažiš ty mi víru svou z skutků svých.“ (Jakub 2,18) – Jaké jsou naše skutky? Moc slavné nejsou.¹⁴

Kdo se ptá, čím se projevila údajná nadřazenost či ušlechtilost lidského druhu?

Víme dobře, že se ptá Erazim Kohák. My se neptáme.

¹⁴ KOHÁK, Erazim. *Post scriptum: psové*. 2., upravené a rozšířené vyd. Praha : Panglos, 1996. ISBN 80-902205-0-9, kap. Vlci, s. 33.

Kdo se ptá, jaké jsou naše skutky?

Opět dobře víme, že se ptá Erazim Kohák. My se neptáme.

Přestože je toto jasné, objevuje se v seminárních pracích studentů tato chyba:

Při referování o cizím tázání se, formulují své věty tak, že jejich čtenáři se nutně domnívají, že tím, kdo klade řečnickou otázku, je sám student. Tak se však student dopouští (byť nechtěně) plagiátorství, neboť dává čtenáři najevo, že daná otázka napadla jeho a nikoliv autora textu.

V seminární práci studenta se bez dalšího vysvětlení nemůže objevit věta:

(1) Čím se projevila údajná nadřazenost či ušlechtilost lidského druhu?

Ve studentově referátu o Kohákově textu se však mohou objevit tyto věty:

(2) Erazim Kohák se ptá: „... čím se projevila údajná nadřazenost či ušlechtilost lidského druhu?“

(3) Erazim Kohák vyzývá k přemýšlení nad otázkou „... čím se projevila údajná nadřazenost či ušlechtilost lidského druhu?“

(Tj. vhodná uvozovací věta a doslovně uvedené znění řečnické otázky.)

V seminární práci studenta se nemůže bez dalšího vysvětlení objevit ani věta:

(4) Jaké jsou projevy domnělé nadřazenosti lidstva?

O dané pasáži v textu lze však referovat např. takto:

(5) Erazim Kohák si pokládá otázku, jaké jsou projevy domnělé nadřazenosti lidstva.

(Tj. vhodná uvozovací věta a parafráze řečnické otázky.)

Otázka: Může sám student v seminární práci použít řečnickou otázku?

Samozřejmě může. V práci studenta se mohou objevit např. tyto řečnické otázky:

- (6) A kterou myšlenku uvádí autor dále?
- (7) A co si o tomto názoru myslím já?
- (8) Je tento autorův postup správný?

Otázka: Může sám student ve své seminární práci napsat, jakou otázkou se zabývá?

Samozřejmě může, ale musí si dát pozor na správné pochopení možné situace a na správné vyjádření této situace.

- (9) Ve svém referátu o textu Vlci od E. Koháka se budu zabývat otázkou, zda je člověk ušlechtilý jako vlk.

Tuto větu student nemůže použít, protože tím, kdo danou otázku zkoumá, je autor textu, o němž bude referováno.

Následující věty však už možné jsou.

- (10) Erazim Kohák se ve svém textu Vlci zabývá hledáním odpovědi na otázku, zda lidská bytost může dosáhnout stejné ušlechtilosti jako vlk. Ve své seminární práci se budu zabývat otázkou, zda je vůbec možné srovnání ušlechtilosti vlka a člověka.

Zápis otázky v našich poznámkách z textu

V předchozích kapitolách jsme si ukázali, jak je možné při interpretaci a při psaní poznámek z textu rozlišovat mezi parafrází, citátem a vlastním komentářem pomocí grafiky. Podobné rozlišení je didakticky výhodné používat i při psaní prvních verzí prvních odborných textů.¹⁷ V následujících příkladech uvádím,

¹⁷ Ve chvíli, kdy se studenti teprve učí psát odborný text, je výhodné, když mi i ve své seminární práci dávají například pomocí barevného rozlišení najevo, co považují za svůj komentář a co za parafrází cizí myšlenky. Můžu pak rychleji zjistit pravou

jak by vypadal zápis otázek v poznámkách nebo právě v prvních verzích studentských prací.

(2) Erazim Kohák se ptá: „... čím se projevila údajná nadřazenost či ušlechtilost lidského druhu?“

(5) Erazim Kohák si pokládá otázku, jaké jsou projevy domnělé nadřazenosti lidstva.

(6) A kterou myšlenku uvádí Kohák dále?

(Legenda: slovo – vlastní komentář, uvozovací věta, slovo – parafráze)

Nakonec si na příkladech připomeňme, kdy se píše na konci tázání otazník:

(11) Dále budu hledat odpověď na otázku: Jak je zobrazován čas a plynutí v románech Virginie Woolfové?

(12) Dále budu hledat odpověď na otázku, jak je zobrazován čas a plynutí v románech Virginie Woolfové.

Příklad správného a nesprávného užití cizí otázky

Představte si, že váš kolega XY referuje před svými spolužáky o textu Vlci od Erazima Koháka. Představte si, že z posluchačů Vy jediná(ý) znáte text Vlci, ostatní spolužáci v místnosti jej neznají. Kolega XY v rámci svého referátu přednese sled vět. Z tohoto sledu vyjímám sled vět uvnitř referátu.

podstatu jejich chybování a zpětná vazba pro ně může být efektivnější. Barevné rozlišování je praktické i při zkoušení.

Autor ve svém textu hledá odpověď na otázku, zda lidé mohou dosáhnout stejné ušlechtilosti jako vlci. Nejprve se zamýšlí nad domnělou nadřazeností člověka nad ostatními tvory. Inspiruje se slovy Apoštola Jakuba o vztahu víry a činů a přemýšlí o lidských skutcích. Uznává sice, že některé činy lidstva jsou pozitivní – např. umění, vynálezy. Ale říká, že to dobré pomáhá lidem, ne však přírodě. **Co myslíte, můžeme na sebe být hrdí, když takto ničíme svět? Patrně těžko.**

Dále autor popisuje život vlků a dospívá k názoru, že člověk není tak ušlechtilý jako vlk. ***V dalším textu však hledá odpověď na otázku, zda a případně za jakých okolností by člověk mohl být ušlechtilý jako vlk.***

...

Uvádí názor hlubinných ekologů. Podle nich je lidský rozum příčinou vzniku hrozby ekologické katastrofy a je nutné znovu se zaměřit na to, co je v nás pudové, citové, spontánní. **A jaký je názor autora textu na tento požadavek hlubinných ekologů?** Nejprve říká, že je to užitečné a prospěšné, ale později vysvětluje, že to nestačí a snad bychom v textu mohli najít i názor, že je to nemožné.

Všimněte si první tučně zvýrazněné otázky a podívejte se do textu Vlci na s. 33. Jde o plagiátorství. Kolega XY převzal Kohákovu otázku a předkládá ji jako svou. Vaši spolužáci neznají originálního textu si ničeho nevšimnou, dokonce možná pochválí svého kolegu za schopnost navázat kontakt s publikem za pomoci otázek. Vy však budete vědět, že otázka nebyla použita správně.

Druhá otázka zvýrazněná tučným písmem je již v pořádku a je správně užita.

Správně je i tučnou kurzívou zapsaná informace o autorově tázání.

Otázky k zamyšlení

1. Může se v poznámkách objevit pouze tento zápis otázky bez uvozovací věty?
Jaké jsou projevy domnělé nadřazenosti lidstva?
(Kohák, Vlci, s. 33–36)
2. Který z následujících zápisů bude správný? A proč?
 - a) Kohák se ve svém textu zabývá otázkou, zda lidská bytost může dosáhnout stejné ušlechtilosti jako vlk.
(Kohák, Vlci, s. 33–36)
 - b) Kohák se ve svém textu zabývá otázkou, zda lidská bytost může dosáhnout stejné ušlechtilosti jako vlk.
(Kohák, Vlci, s. 33–36)
 - c) Říká, že člověk není ušlechtilý jako vlk svým bytím, svou podstatou.
(Kohák, Vlci, s. 36)
 - d) Říká, že člověk není ušlechtilý jako vlk svým bytím, svou podstatou.
(Kohák, Vlci, s. 36)

Odpovědi na otázky k zamyšlení

1. Ano, v zápiscích se může tato otázka objevit bez uvozovací věty, pokud je zapsána jako parafráze otázky jiného autora. V odborném textu už je vhodná uvozovací věta nutností.
2. Správný je zápis a) a c).

Slovo „zda“ vyjadřuje tázání a je tedy součástí parafrázované otázky, nikoliv našeho komentáře. Slovo „že“ je součástí uvozovací věty a není součástí parafrázované myšlenky či názoru.

Četba krátkého textu – problém „kdo co vlastně říká“

Při četbě cizího textu, zvláště při četbě textu ze společenských věd, se mnohdy setkáme se situací, kdy autor textu referuje o cizích názorech či myšlenkách – cituje je doslova, parafrázuje nebo se k nim vyjadřuje ve svých komentářích. Často je pro nás důležité rozpoznat, kdo je nositelem konkrétního názoru či konkrétní myšlenky. Když pak sami o daném textu a myšlenkách v něm referujeme, musíme nositele myšlenky nejen správně určit, ale musíme i jasně vyjádřit, o čí myšlenku jde, nejčastěji vhodnou uvozovací větou.¹⁸

Příklad 1

Přečtěte si následující text Ernesta Sabata.

Umění se dělá a cítí celým tělem

Umění se nedělá ani necítí hlavou, nýbrž celým tělem; reagujeme na ně pocity, obavami, úzkostmi, a dokonce pocením. Nietzsche říká, že jeho výhrady k Wagnerovi jsou rázu fyziologického; těžce se mu dýchalo, nohy ho neposlouchaly, jeho žaludek protestoval stejně jako jeho srdce, krevní oběh a útroby.¹⁸

Čí výhrady k Wagnerovi jsou rázu fyziologického? Sabata či Nietzscheho?

Kdo říká, že Nietzsche o svých výhradách k Wagnerovi říká, že jsou fyziologického rázu? Sabato či Nietzsche?

Tento text je jednoduchý, takže není vůbec složité v prvním případě odpovědět Nietzscheho, v druhém případě Sabato.

¹⁸ Tento problém spojený jak s interpretací textu tak s psaním vlastního textu ve své výuce pracovně nazývám „Problém „kdo co vlastně říká““.

¹⁹ SABATO, E. *Spisovatel a jeho přízraky*. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 2002. ISBN 80-204-0933-5, text „Umění se dělá a cítí celým tělem“, s. 143.

Jestliže řekneme ...

(1) V textu se píše o tom, že Nietzscheho výhrady k Wagnerovi jsou rázu fyziologického.

... nebude to nepravda. Ovšem v odborné práci je třeba pracovat přesně, a tak většinou bude žádoucí přesně uvést „kdo co vlastně říká“.

Můžeme například říci:

(2) V textu Umění se dělá a cítí celým tělem Ernesto Sabato říká, že Nietzsche své námitky proti Wagnerovi považuje za námitky fyziologického charakteru.

Chybou však bude, řekneme-li například:

(3) V textu Nietzsche říká, že jeho námitky vůči Wagnerovi jsou fyziologického charakteru.

(4) Sabato považuje své námitky vůči Wagnerovi za námitky fyziologického charakteru.

Je zřejmé, že ve větě (3) jsme celý text chybně přiřkli Nietzschemu. Je zřejmé, že ve větě (4) jsme dílčí myšlenku chybně přiřkli Sabatovi.

Při četbě odborného textu ze společenských věd se ovšem často setkáme s mnohem složitější situací:

Za prvé vyjádření autora textu mnohdy nebude čitelné na první letný pohled.

Budeme muset například hledat odpověď na otázku po autorovi myšlenky o několik odstavců výše.

Za druhé se v řetězci objeví více položek. Například: Autor textu bude referovat o interpretaci názorů autora A autorem B, který se přitom nechal inspirovat autorem C a zároveň odmítl argumenty autora D.

Příklad 2

Přečtete si následující úryvek z textu Zdeňka Pince.
Ve svém textu²⁰ Pinc píše:

Podle Bělohradského interpretuje v Nesnesitelné lehkosti bytí Milan Kundera zvláštním způsobem Nietzscheovu ideu věčného návratu. Ukazuje, že naše životy a činy jsou žitelné a snesitelné jen proto, že netrvají, že se vytrácejí z dějin a už se nevracejí. Navazuje tady na téma, které zpracoval již v Žertu: „Většina lidí se klame dvojí chybnou vírou: věří na věčnou památku (lidí, věcí, činů, národů) a v odčinitelnost (činů, omylů, hříchů, křivd). Obě jsou to falešné víry. Ve skutečnosti je to právě naopak: vše bude zapomenuto a nic nebude odčiněno.“

(V knize je odkaz pod čarou: Cituje V. Bělohradský, Mezi světy a mezisvěty ...)

Kdo vlastně říká, že my i naše činy budeme zapomenuti, ale naše omyly nebudou odčiněny? Nietzsche, Pinc, Kundera, Bělohradský, či učitel, který daný text předkládá?
(Správná odpověď: Kundera)

Příklad 3

Vraťme se však k Sabatovu textu.

Představte si situaci, že si Sabatův text přečtete a že informace o Nietzscheho výhradách k Wagnerovi bude v tu chvíli pro vás novou informací. Vy pak tuto informaci použijete ve své seminární práci a aniž byste uvedli Sabatovo jméno, napíšete:

(5) Podle Nietzscheho jsou jeho námitky k Wagnerovi fyziologického charakteru.

V tu chvíli se dopustíte té chyby, že neuvedete autora a jeho text, odkud jste danou informaci čerpali.

20 PINC, Zdeněk. Universita: ideál a skutečnost. In PINC, Z. *Fragmenty k filosofii výchovy*. Praha : OIKOYMENH, 1999, ISBN 80-7298-004-1. s. 52.

V případě Sabatova textu samozřejmě nemůžeme říci ani toto:

(6) Sabato nesouhlasí s Nietzscheho námitkami proti Wagnerovi.

Pokud bychom tuto větu užili, bylo by zřejmé, že jsme nesprávně určili, zda autor s uváděnou cizí myšlenkou souhlasí či nesouhlasí.

Po přečtení Sabatova textu nemůžeme pronést ani tuto větu:

(7) Svou myšlenku, že umění je třeba dělat výhradně za pomoci rozumu, Sabato dokládá názorem Nietzscheho na své námitky proti Wagnerovi.“

Její použití by znamenalo, že jsme sice pochopili cizí myšlenku, o níž autor textu referuje, ale nepochopili jsme správně kontext, v němž o této myšlence referuje.

Možné chyby

V souvislosti s tématem pracovně nazvaným „kdo co vlastně říká“ lze tedy určit tyto chyby, jimž je třeba se při psaní poznámek a odborného textu vyhnout:

Tyto chyby se později znovu objeví v seznamu všech chyb.

Myšlenku, kterou autor uvádí jako cizí myšlenku (jiného autora), považujeme mylně za myšlenku autora textu. Viz věta (4)

V případě, že autor textu uvádí cizí myšlenku, nesprávně zhodnotíme, zda s touto myšlenkou souhlasí či zda s ní nesouhlasí. Viz věta (6)

Autor textu uvádí cizí myšlenku. Nesprávně pochopíme, v jaké souvislosti tuto myšlenku uvádí. Ve svém komentáři pak chybně informujeme o tom, v jaké souvislosti autor myšlenku uvedl. Viz věta (7)

Autor textu uvádí cizí myšlenku. Uvedeme sice správně, o čí myšlenku jde. Ale neuvedeme již, v kterém textu kterého autora jsme ji našli. Viz věta (5)

Správně pochopíme, že autorem dílčí myšlenky není autor textu (A), nýbrž jím citovaný myslitel (B). Přesto použijeme formulaci „v textu B říká“. Z důvodu užití nevhodné formulace celý text přiřkneme citovanému autorovi. Viz věta (3)

Zápis vět relevantních pro problém „kdo co vlastně říká“ v našich poznámkách z textu

V následujících příkladech uvádím, jak by vypadal zápis otázek v poznámkách nebo v prvních verzích (můžeme mluvit i o konceptu) studentských prací.

(2) V textu Umění se dělá a cítí celým tělem Ernesto Sabato říká, že Nietzsche své námitky proti Wagnerovi považuje za námitky fyziologického charakteru.

(8) Autor se v textu zmiňuje o tom, že hlubinní ekologové se domnívají, že rozum je pro lidstvo zkázou a že je nutné, aby se lidé vrátili ke svým citům a pudům.

(Legenda: slovo – vlastní komentář, uvozovací věta, slovo – parafráze)

Příklad cvičení

Máme-li se naučit správně formulovat věty, a zvláště věty, v nichž vyjadřujeme myšlenku člověka, o němž referuje autor námi studovaného textu, pak se ukazuje jako praktické naučit se rozpoznat, co je v již hotové větě komentář pisatele a co jeho parafráze cizí myšlenky.

Představte si, že student Tomáš napsal větu, kterou učitel považoval za správnou:

Autor v textu hledá odpověď na otázku, jaké je bytostné určení mohoucího a nemohoucího stáří. Zatímco bytostným určením mohoucího stáří je podle něho „stát v pravdě“, být věren pravdě svého života, pravdě své individuální lidské historie, bytostným určením nemohoucího stáří je být svědectvím o pravdě a podstatě života.

Naším úkolem je na základě formulace rozpoznat, co je Tomášovým komentářem a co je jeho parafrází cizí myšlenky. Řešení je následující:

Autor v textu hledá odpověď na otázku, jaké je bytostné určení mohoucího a nemohoucího stáří. Zatímco bytostným určením mohoucího stáří je podle něho „stát v pravdě“, být věren pravdě svého života, pravdě své individuální lidské historie, bytostným určením nemohoucího stáří je být svědectvím o pravdě a podstatě života.

A o něco složitější situace:

Jiří Michálek dodává, že jeho oponenti by mohli z jeho závěru vyvozovat, že ti, kdo budou i ve starším věku lhát, nikdy nezeštírnou a že ti, kdo se v mládí drží pravdy, jsou staří. Michálek takovou úvahu považuje za nemístnou.

Jiří Michálek dodává, že jeho oponenti by mohli z jeho závěru vyvozovat, že ti, kdo budou i ve starším věku lhát, nikdy nezeštírnou a že ti, kdo se v mládí drží pravdy, jsou staří. Michálek takovou úvahu považuje za nemístnou.

Úkoly k promyšlení

1. V textech, které v současné době studujete, si všimněte pasáží relevantních pro téma „Kdo co vlastně říká“. Zkuste o nich správně referovat.

Sestavení odborného textu

Podrobné informace o psaní odborného textu najdeme v řadě příruček. Nejjednodušší variantou odborného textu v oblasti společenských věd je referát o prostudovaném textu či knize. Pravidla, kterými je třeba se řídit při sestavování takového textu, platí i pro sestavování textů složitějších. Někdy však bývá pro začínající autory potíž zjištěná pravidla v praxi skutečně uplatnit. Praktickou pomůckou opět může být naše rozdělení textů na parafráze, vlastní komentář a vlastní texty, citáty, nespolehlivé zápisky atd.

Alespoň při psaní jedné z prvních prací je výhodné psát si tímto způsobem své poznámky a pak si zkusit s nimi možnými způsoby naložit při sestavování odborného textu. Tento postup je praktický obecně a lze jej používat stále. Jenže je náročný na čas. Pokud tedy není času dostatek, je praktické mít při psaní seminární práce tento postup alespoň na zřeteli.

Příklad použití jednotlivých poznámek v referátu

Zápisek v seminární práci č. 1

Je otázkou, jaké jsou projevy údajné lidské ušlechtilosti. Jestliže Apoštol Jakub dává do souvislosti víru a činy, pak bychom při hledání projevů lidské ušlechtilosti mohli zkoumat činy lidstva.
(Kohák: Vlci, s. 33)

Použití zápisu v seminární práci č. 2

K parafrázi v zápisu je třeba přidat uvozovací větu. Podle situace v textu bude či nebude za uvedenou myšlenkou odkaz:

V textu E. Kohák říká, že je otázkou, jaké jsou projevy údajné lidské ušlechtilosti. Jestliže Apoštol Jakub dává do souvislosti víru a činy, pak bychom při hledání projevů lidské ušlechtilosti mohli zkoumat činy lidstva.³²

3. Autor se zamýšlí nad činy člověka a ptá se, zda tyto činy opravdu činí člověka ušlechtilým.

(Kohák: Vlci, s. 33)

Autor se zamýšlí nad činy člověka a ptá se, zda tyto činy opravdu činí člověka ušlechtilým.⁴²

4. „My lidé jsme vytvořili krásu a pohodlí sami pro sebe za stejně krutou cenu pro svět jako celek, od jaderné devastace po hrůzu ‚masné výroby‘.“

(Kohák: Vlci, s. 33)

Kohák v textu poukazuje na skutečnost, že i dobré skutky člověka byly často jen pro jeho dobro, nikoliv pro dobro celé přírody, říká: „My lidé jsme vytvořili krásu a pohodlí sami pro sebe za stejně krutou cenu pro svět jako celek, od jaderné devastace po hrůzu ‚masné výroby‘.“⁵³

5. Dále Kohák popisuje chování vlka k přírodě i k sobě navzájem. Dospívá k názoru, že „člověk není tak ušlechtilý jako vlk“. Klade si však otázku, zda by se to mohlo změnit.

(Kohák: Vlci, s. 34)

Dále Kohák popisuje chování vlka k přírodě i k sobě navzájem. Dospívá k názoru, že „člověk není tak ušlechtilý jako vlk“. Klade si však otázku, zda by se to mohlo změnit.⁵⁴

Jak referovat o autorovi textu

Někdy studenti ve svých seminárních pracích *referují o životě a díle autora analyzovaného textu nebo knihy*. Tyto pasáže jsou mnohdy považovány za problematické, protože ne vždy jsou opodstatněné a někdy jsou jen umělým zvětšením textu do potřebného rozsahu. Pokud je zařazení takové pasáže povoleno či dokonce doporučeno (někteří vyučující v zadání studentských prací pasáže o životech osobností přímo zakazují), předpokládá se, že taková pasáž nebude příliš dlouhá. Pasáž o autorovi rozebíraného textu či knihy by měla tvořit pouze malou část celé studentské práce. Není obecně stanoveno, jak velkou část, v tomto ohledu je třeba se řídit doporučením zadavatele práce.

V souvislosti se zařazením pasáží o autorech knih se vedle jejich rozsahu objevuje ještě jeden problém: Studenti si často neuvědomují, že *ani takové informace nelze jednoduše opsat ze záložky knihy, z encyklopedie* apod. I v tomto případě je třeba myslet na to, že nemůžeme cokoli jen tak opsat. Buď musíme informace převyprávět nebo opsat doslova a dát do uvozovek. Druhá varianta sice je možná, ale většinou není žádoucí, byť je v pracích dostupných na internetu častá. V případě, že v odborné práci uvádíme *informace o autorovi* knihy nebo vůbec o nějaké osobnosti, *měli bychom* je spíše *převyprávět*. To není vůbec jednoduché, protože takové informace obsahují řadu letopočtů, názvů institucí, jména měst a míst, označení činností apod., které je nesnadné vyjádřit jinými slovy (někdy je to i nemožné). Je k tomu třeba mít dostatek znalostí a značné vyjadřovací schopnosti.

Při sestavování pasáže o autorovi je zároveň třeba *vybrat z dostupných informací to podstatné a nejdůležitější* (ať už z obecného hlediska nebo z hlediska tématu naší práce). Jestliže např. máme napsat o autorovi maximálně deset vět, určitě nedeme psát, kam chodil do základní školy, ale zapíšeme, jakého nejvyššího vzdělání dosáhl. Pokud se o někom dozvíme, že je filosof a zároveň publicista, určitě o něm nenapíšeme pouze to,

že se věnuje publicistické činnosti. Autor zdrojových informací totiž pravděpodobně dal na první místo to důležitější. Pokud je v životopise autora zmíněno, že napsal 30 knih, z nichž některé ani nebyly přeloženy do češtiny, a pokud budeme chtít uvést jen některá jeho díla, zaměříme se na ta nejdůležitější a nebo na nejdůležitější z těch, které právě čeští čtenáři mohou znát. Také je třeba dát pozor na porozumění formulacím ve zdroji informací: Např. z formulace „vrátil se po Listopadu 1989“ nevyplývá, že k návratu došlo už v prosinci 1989. Z takové formulace můžeme pouze usoudit, že k návratu došlo po revoluci v roce 1989 a že to mohlo být jak na sklonku roku 1989, tak i v roce 1990, ne-li dokonce později.

Když do své práce zahrneme i informace o autorovi textu či o nějaké osobnosti, je další otázkou, zda u těchto informací psát **odkazy na zdroj**. Odkazy na zdroj není třeba psát u všeobecně známých fakt²¹. Pokud však do pasáže o autorovi napíšeme i další informace, které už nejsou všeobecně známými fakty, pak je na místě informaci o zdroji napsat. Tento zdroj (případně zdroje) bude samozřejmě uveden v seznamu použité literatury. Ve vlastním textu práce se pak na vhodném místě objeví odkaz či odkazy.

21 O tom, co je všeobecně známý fakt, se můžeme dočíst např. v: ŠANDEROVÁ, J. Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách. Praha : Sociologické nakladatelství, 2005. ISBN 80-86429-40-7, s. 87–88.

Časté chyby, kterých je třeba se vyvarovat

Chyby vznikající při parafrázování cizí myšlenky

Parafrázovat cizí myšlenku znamená vyjádřit cizí myšlenku svými slovy. Výsledkem parafrázování je parafráze (cizí myšlenka, naše formulace). Aby byla parafráze, tedy náš výsledný text, v pořádku, je třeba, aby tento výsledný text obsahoval to podstatné z parafrázované myšlenky a neobsahoval to, co se v parafrázované myšlence neobjevuje. Při parafrázování musíme užít svých slov a pokud možno i jiných větných konstrukcí. Jednodušší je vždy převyprávět myšlenku vyjádřenou několika větami než myšlenku vyjádřenou jednou krátkou větou. Při parafrázování je třeba dostatečně přesně odlišit, co je ve studovaném textu dílčím poučením, které nám autor sděluje, co je předpokladem tohoto sdělení, co je argumentem pro toto sdělení a co je příkladem sdělované skutečnosti.

Časté chyby při parafrázování:

1. Cizí větu téměř doslova opíšeme, pouze vynecháme některá slova (nejčastěji přívlastky (často velmi důležité přívlastky)). Pozor: Parafrázi nevytvoříme jen vynecháním některých slov. Navíc vynecháním některých slov můžeme změnit smysl.
2. Cizí větu téměř doslova opíšeme, pouze zpřeházíme některá slova. Pozor: Parafrázi nevytvoříme jen zpřeházením některých slov.
3. Některá slova v cizí větě sice nahradíme synonymy, ale stále se příliš držíme původního znění a původní větné konstrukce. (Pak záleží na účelu, pro který text píšeme, a na názoru hodnotitele.)
4. Cizí myšlence dostatečně neporozumíme, náš pokus o parafrázi bude obsahovat věcné chyby. (Neporozumění cizí myšlence často vede k chybám 1, 2 a 3.)

5. Nesprávně identifikujeme, co je hlavní myšlenkou či hlavní částí myšlenky a co je pouze příkladem, argumentem, východiskem nebo předpokladem. Jako hlavní myšlenku uvádíme např. pouhý argument nebo pouhý příklad.
6. Nesprávně identifikujeme, jaké věci, jevu či osoby se nějaká myšlenka týká. Například jako to, o čem se hovoří, nesprávně vnímáme to, co je uvedeno pouze v příkladu.
7. Vkládáme autorovi do úst něco, co neřekl (i když nelze vyloučit, že stejný názor sdílel).
8. Myšlenku, kterou autor textu uvádí jako cizí myšlenku (jiného autora), považujeme mylně za myšlenku autora textu.
9. V případě, že autor textu uvádí cizí myšlenku, nesprávně zhodnotíme, zda s touto myšlenkou souhlasí či zda s ní nesouhlasí.
10. Jestliže v textu autor popisuje stav nějaké skutečnosti, nesprávně zhodnotíme, zda autor popisovaný stav hodnotí kladně či zda jej kritizuje.
11. Při četbě složitějšího textu nesprávně pochopíme, jaký je vztah mezi uváděnými skutečnostmi (příčina, podmínka, následek, důsledek). Častou je záměna příčiny a následku.

Chyby vznikající při komentování textu

Okomentovat cizí myšlenku či cizí text znamená vyjádřit svůj názor na cizí myšlenku či text, vyjádřit svůj důvod souhlasu či nesouhlasu s cizí myšlenkou, vyjádřit svůj alternativní názor k cizí myšlence. K okomentování lze přiřadit i uvozovací věty²². Výsledkem komentování bude náš komentář (naše myšlenka, naše formulace).

22 Představme si, že v cizím textu se píše: „Pokusím se najít odpověď na otázku ...“. My na základě toho ve své práci napíšeme „Autor chce najít odpověď na své tázání...“ Jsou tato naše slova naším komentářem nebo jsou parafrází? Možná je tu dvojí logika. Vlastně tu nejde o vyložení naší myšlenku, tudíž to není typický komentář. Na druhou stranu však popisujeme, co se v textu vlastně děje, a svá slova navíc můžeme srovnat s formulací „Autor říká, že jeho cílem je najít odpověď na otázku ...“

Časté chyby při komentování textu:

12. Špatně pochopíme studovaný text. V komentáři se pak vztahujeme nikoli k autorově, ale ke své myšlence, kterou nesprávně vkládáme do úst autorovi.
13. Jako argument či důvod souhlasu s autorovou myšlenkou uvádíme jeho myšlenku.
14. Autor textu uvádí cizí myšlenku. My zapomeneme uvést o čí myšlenku jde. Ve svém komentáři pak tuto myšlenku nesprávně připisujeme autorovi textu.
15. Autor textu uvádí cizí myšlenku. My ve svém komentáři nesprávně uvedeme, zda s touto myšlenkou autor studovaného textu souhlasí či nesouhlasí.
16. Autor textu uvádí cizí myšlenku. Nesprávně pochopíme, v jaké souvislosti tuto myšlenku uvádí. Ve svém komentáři pak chybně informujeme o tom, v jaké souvislosti autor myšlenku uvedl.
17. Autor textu uvádí cizí myšlenku. Uvedeme sice správně, o čí myšlenku jde. Ale neuvedeme již, v kterém textu kterého autora jsme ji našli.

Chyby vznikající při sestavování seminární práce (na základě poznámek psaných zde navrženým způsobem)

Autoři seminárních prací psaných v odborném stylu se často dopouštějí mnoha různých chyb. Tyto chyby by bylo možné popsat bez ohledu na použitý způsob sestavování odborného textu. Na základě svých zkušeností z výuky se však domnívám, že je praktičtější možné chyby vysvětlit v souvislosti s psaním odborného textu za použití poznámek, v nichž jsou rozlišeny doslovný úryvek, parafráze, vlastní komentář (vlastní text a uvozovací věty), nespolehlivý zápisek textu a poznámka odjinud.

18. V odborném textu použijeme svůj nespolehlivý zápisek textu ze svých poznámek. Výsledkem může být věcná chyba nebo „nevědomé“ opisování nebo obojí.

19. Doslovný úryvek autorova textu neuvedeme jako citát, ale jako naši parafrázi jeho myšlenky. Můžeme být obviněni z opisování či z plagiátorství.
20. Doslovný úryvek autorova textu neuvedeme jako citát, ale jako náš vlastní komentář či jako svůj názor. Dopustíme se tak plagiátorství.
21. Parafrázi autorova textu použijeme jako svůj komentář (svůj názor). Dopustíme se tak plagiátorství.
22. Zapomeneme, že odkazy na studovanou literaturu máme uvádět nejen u citátů, ale i u parafrází a mnohdy i u vlastních komentářů. Výjimkou jsou např. texty učebnicového charakteru.
23. Zapomeneme jednotlivé citáty a parafráze uvést vhodnou uvozovací větou. Výsledkem může být, že čtenář našeho textu nepochopí, kdo je autorem dané myšlenky či nositelem zmiňovaného názoru. Míra použití uvozovacích vět závisí na přísnosti a požadavcích hodnotitele. Požadavek přesnosti by měl převážet nad požadavkem skvělého slohu.
24. V textu jasně nevyjádříme předěl mezi uváděním našich myšlenek a uváděním cizích myšlenek. Čtenář pak nemůže našemu textu dostatečně porozumět. Důsledkem může být i obvinění z plagiátorství.
25. V zápiscích si zapíšeme myšlenku třetího autora, kterou uvádí autor studovaného textu. Ve svém odborném textu již tuto skutečnost zapomeneme uvést (vyjádřit pomocí vhodné formulace a zapsat v odkazu na zdroj). Zaměníme autora myšlenky. Výsledkem je věcná chyba.
26. Ve svém textu použijeme parafrázi autorovy řečnické otázky, aniž bychom ji uvedli vhodnou uvozovací větou a dali najevo, že jde o cizí tázání. Dopustíme se tak plagiátorství.
27. Nesprávně zhodnotíme výlučnost zdroje informace „odjinud“. Neuvedeme zdroj této výlučné informace, která není všeobecně známým faktem. Výsledkem je formální nedostatek, případně můžeme být obviněni ze závažnějšího prohřešku.

28. Nesprávně zhodnotíme výlučnost zdroje informace „odjinud“. Tuto informaci ve své odborné práci uvedeme jako svůj názor. Dopustíme se plagiátorství.
29. V textu (zvláště popularizačního charakteru) jiného autora nedokážeme rozpoznat, zda myšlenka, kterou uvádí, je výlučně jeho či zda jde o všeobecně známý fakt či obecně přijímaný názor, popřípadě názor mnohých. Nedostatkem pak může být, dle situace, uvedení či neuvedení nositele myšlenky a zapsání či nezapsání odkazu. Není-li možnost konzultace, je vhodnější danou myšlenku uvést jako myšlenku příslušného autora. Je však na zvážení hodnotitele práce, do jaké míry je případná věcná chyba v rozporu s předpokládanými nutnými znalostmi studenta.

Obsah

Úvod	3
Práce s cizím textem – základní principy	4
Postupy usnadňující porozumění textu.....	10
Jak lze psát poznámky ze studovaného textu	29
Četba textu – problém „otázka v textu“	43
Četba krátkého textu – problém „kdo co vlastně říká“	49
Sestavení odborného textu.....	55
Jak referovat o autorovi textu.....	57
Časté chyby, kterých je třeba se vyvarovat.....	59

Autor:	Markéta Panoušková
Název:	K problematice čtení a psaní odborného textu
Vydal:	OFTIS Ústí nad Orlicí jako svou 371. publikaci pro Filozofickou fakultu Univerzity Hradec Králové
Vydání:	první
Rok:	2012
Stran:	64
Sazba:	Václav Novák
Vazba:	Knihárství Hác s. r. o.
Tisk:	OFTIS Ústí nad Orlicí